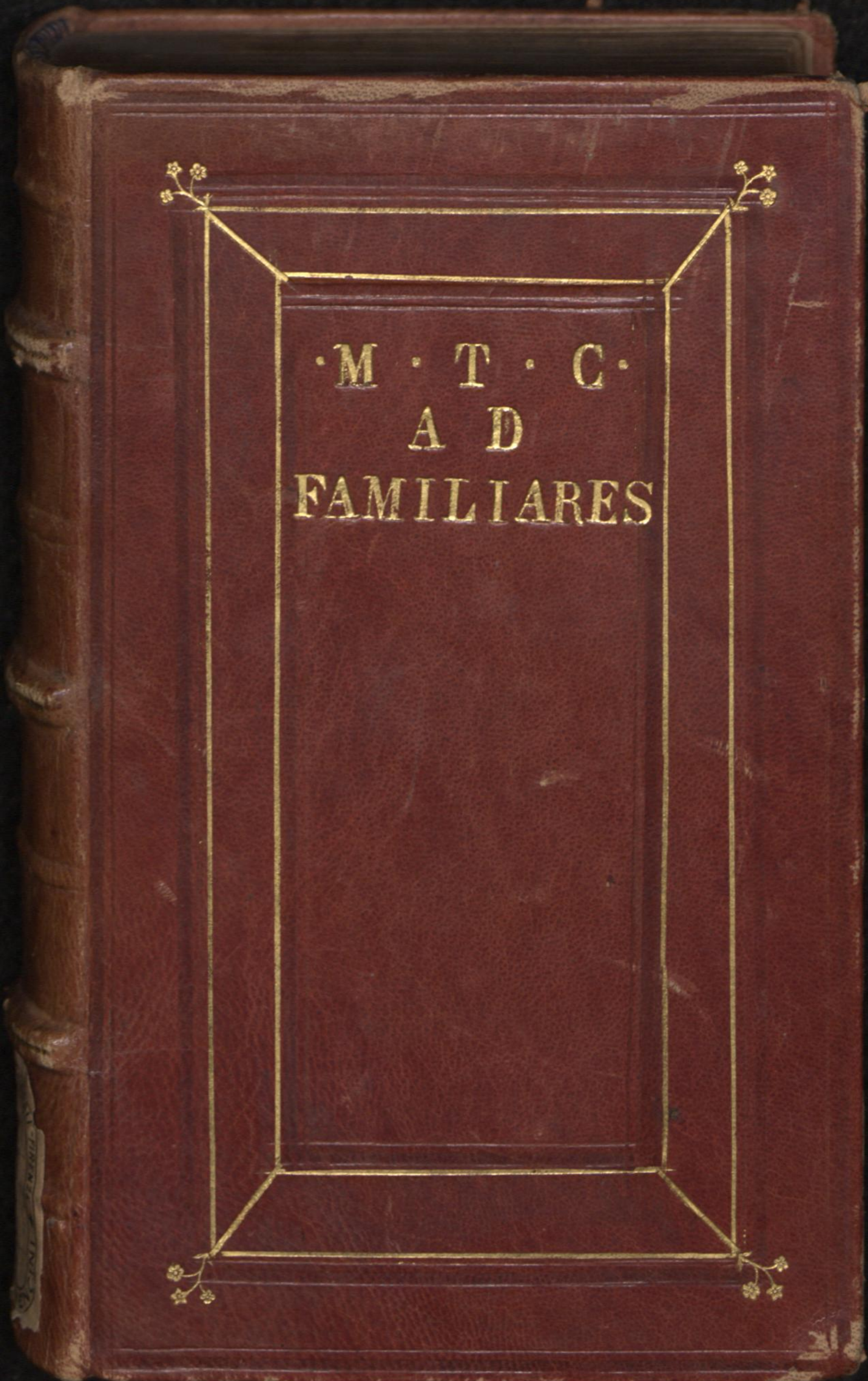
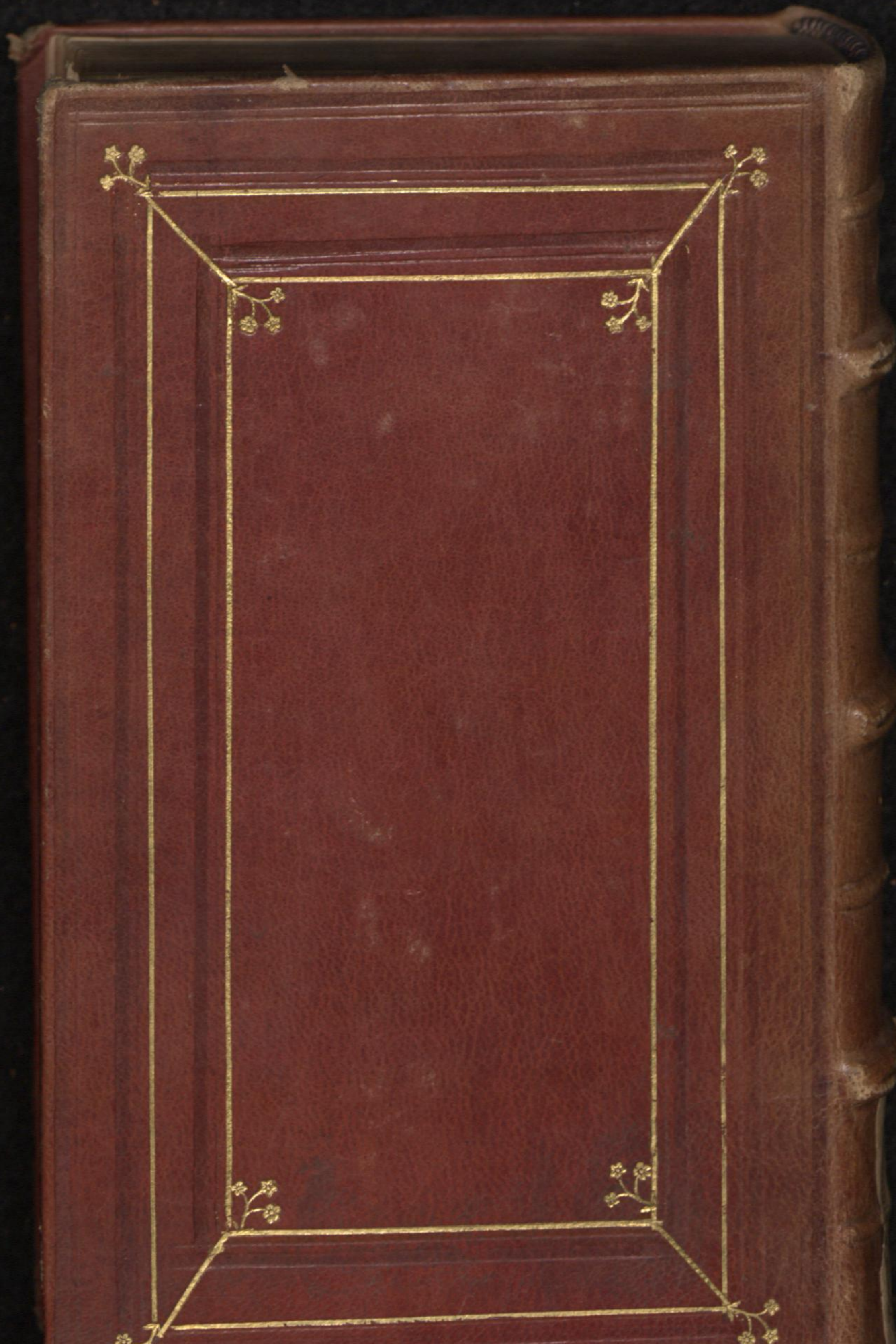

·M·T·C·
AD
FAMILIARES

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE-FIRENZE
ALDINI
1
4
44

AL DVS

PAVLI MANVTII SCHOLIA, QVI-BVS ET LOCI FAMILIARIVM EPISTOLARVM DIFFICILIO-RES EXPLICANTVR, ET CA STIGATIONVM, QVAE IN IISDEM EPISTOLIS FACTAE SVNT, RATIO RED DITVR.

AL DVS

PAVLVS MANVTIVS ALDI F.

Nequis uſpiam imprimat, aut uendat, Pau-lus III. Pontifex Maximus, itemq; Senatus Venetus decreto cauit.

VENETIIS, M. D. XLIII.

PAVLVS MANVTIVS ALDI F. LITERARVM STVDIOSIS S. P. D.

Ane', quod ego in rem uestram nauare possum, quàm exiguū id sit, intelligo. sed quod possum, in eo non committam ut meum studium, aut diligentiam desideretis. loci erant obscuriores multi in familiaribus (ut appellantur) Ciceronis epistolis: eos, quantum in nobis fuit, dedimus operam ut interpretationibus quàm potuit breuissimis illustraremus. erant item deprauati, quos emendare conati sumus. quid præstiterim, ignoro: uos legendo iudicabitis. ut ut autem iudicabitis, gratiam tamen ab ijs, qui grati sunt, opinor aliquam inibo; quoniam quidem mihi uestræ utilitatis cupidissimo non aggrediendi uoluntas defuerit, sed perficiendi facultas. Valete.

PAVLI MANVTII SCHOLIA IN FAMILIARES CICERONIS EPISTOLAS.

EX EPISTOLA I LIBRO I. PAGINA I:

Q VOD cōmodo Reip. facere possis] Olim ita emēdauimus, cum aliter in omnibus impressis legeretur. sunt autem uerba, quibus ueteres utebantur, ut id, quod faciendum decernerent, ita demum fieri uelle ostenderent, si modo Reip. commodo fieri posset. Cæsar libro I. Comm. pagina 12. Quoniam M. Messala, M. Pisone Coss. senatus censuisset, uti quicunque Galliam prouinciam obtineret, quod commodo Reip. facere posset, Heduos cęterosq; amicos populi R. defenderet, se Heduorum iniurias non neglecturum. & lib. V. pagina 60: scribit Labieno, si Reip. cōmodo facere posset, cum legione ad fines Neruiorũ ueniat. item lib. VI. pag. 73: Labienũ, Treboniumq; hortatur, si Reip. commodo facere possint, ad eam diē reuertātur. Cicero item ad Brutũ, Epistola V. Decreui hoc amplius, ut tu, si arbitrarere utile fore, & è Rep. esse, persequerere Dolabellam bello: si minus id cōmodo Reip. facere posses, in ijsdem locis exercitũ contineres. ad Appium autem epistola VII. lib. III. Quod, inquit, tuo commodo fieri possit, utriusq; nostrũ magni interest, prius ut te conueniam, quàm decedas. & libro XIII. 219. simili sententia dixit, quod

ſine moleſtia tua facere poſſis. ad Atticum autem epiſtola III. lib. I. quod cõmodo tuo facere poteris, uenias ad id tempus. itemq; alibi ſæpius, quod tuo commodo fiat, quod ſine peccato meo fiat. quibus ex locis, ueterem hanc, atq; uſitatam fuiſſe locutionem, cognoſcere quis poteſt. Noſtra coniectura hæc eſt, quam, ut oſtendimus, ueterum ſcriptorum auctoritas cõfirmat. quòd ſi quis legere malet, Quod commodo rem facere poſſis, ut ferè eſt in omnibus antiquis exemplaribus: accipiendum erit, cõmodo pro commode, quemadmodũ & Plautus in Friuolaria, & Titinius in Iuriſperita locuti ſunt: quos Chariſius citat: qui etiã arcano pro arcane, quotidio pro quotidie, ueteres dixiſſe tradit.

Ex Epiſtola II. pag. 3.

LENTVLI Cos.] In libris quibuſdam manuſcriptis legitur, Lucij Cos. non omnino abſurde: poteſt enim intelligi de L. Philippo Lentuli Marcellini in Conſulatu collega. ſed, Lentuli, ſi legas: de Lentulo Marcellino accipietur.

3.

QVATENVS de religione dicebat] Senſus hic eſt. cum Bibulus ſententia ſua duas res complexus eſſet, de religione, & de tribus legatis: poſtulatum eſt, ut eius ſententia diuideretur, ideſt ut ſingulis de rebus ſeparatim referretur. ac, de religione quatenus dixit, ut ſcilicet contra Sibyllinos libros ne decerneretur, qui Regem Aegyptium cum exercitu reduci uetarent: aſſenſum (inquit) eſt. caput illud, de tribus legatis, qui Regem reducerent, improbatum. dixit autem, frequentes ierunt in alia omnia, pro frequentes diſſenſerunt.

neq; solũ, ire in alia omnia, sed & discedere, & transire, eodem sensu ueteres dicebant. libro X. ad Plancum, pagina 151. Cum (inquit) senatus reliquit, & in alia omnia discessit. Hircius autem prope finẽ VIII de bello Gallico libri, Discessionem (ait) faciente Marcello, senatus frequens in alia omnia transijt. Festus Pompeius in dictione Ques. Qui hoc cẽsetis, illuc transite: qui alia omnia, in hanc partem. his uerbis præit ominis uidelicet causa, ne dicat, q̃ non censetis. Inde factũ, ut ire in alia omnia idem significet, quod non censere, idest contra id, de quo discessio fit, sentire.

3.

MVLTIS partibus plures] Sunt qui ita exponant: uidisse Consules, in Hortensij sententiam plures ituros à multis partibus, idest hinc, & illinc: parum scilicet agnoscentes purissimam, & ornatissimam locutionem, quam eloquentissimi eius ætatis uiri suis in scriptis eleganter usi sunt. M. Celius libro harum epistolarũ VIII. pag. 119. Turpe tibi erit, Patischum Curioni decem Pantheras misisse, te non multis partibus plures. item Cæsar 185. quoniam numero multis partibus esset inferior. multis partibus plures, & multis partibus inferior, dixerunt, pro eo, quod est, multo plures, & multo inferior. Cicero item lib. III. de finibus, 98. multis partibus malit, pro multo malit. Suetonius quoq;, non omnino malus latinitatis auctor, in Iulij uita eodem loquendi modo usus est.

Ex Epistola III. pag. 4.

T. AMPIVS] Antea, T. Appius, corrupte legebatur: duo enim prænomina simul esse non pos=

ſunt, ut ſi dicas, Marcus Caius, aut Cneus Lucius. Ampiorum autem familiam Romæ fuiſſe, notiſſimum eſt.

Ex Epiſtola IIII. pag. 4.

PRIDIE eius diei ſ. d. t. l. f.] Dicit quod ſupra in epiſtola II. in qua ita ſcripſit: De tribus legatis, frequentes ierunt in alia omnia. ſed cum ibi factum id eſſe dicat die, qui conſecutus eſt Idus Ian. hic autem die, qui XVI. Cal. Febr. præceſſit: fuere, qui, dum arbitrantur Ianuario menſi, ut nūc, ita tum unum & XXX. fuiſſe dies, corruptum eſſe locum crederent, uidentes hanc diem, ut quidem ipſi numerabant, aliam eſſe ab ea, quæ eſt in epiſtola II. cum tamen eandem eſſe oporteret, quòd abſq; dubio locus hic alter de tribus legatis repetitio prioris eſſet. quòd ſi ad rationem eius anni, quo ſcripta eſt epiſtola, ſupputaſſent; & locum carere mendo, & eandem, quam in II. epiſtola diē ſignificari, cognouiſſent: fuit enim tunc Ianuarius menſis tantummodo XXIX. dierū. poſtea Iulius Cæſar annum corrigens, binos addidit, et, ut tricenos ſingulos haberet, qui antea tantummodo XXIX. habuerat, effecit. auctor Macrobius.

4:

EGO tibi à ui] Timebat, ne Tribunus aliquis per uim legem ferret, qua Lentulo uel Ptolemæi Regis reſtitutionem eriperet, uel imperium abrogaret: quod factum eſt. epiſtola II. libri II. ad Q. fratrem eadem de re ſcribens, Quid futurum ſit, inquit, latrocinio Tribunorum, non diuino: ſed tamen ſuſpicor per uim rogationem Caninium perlaturum.

Ex Epiſtola V. pag. 5.

HIC quæ agantur] Aut hoc eſt alterius epiſtolæ initium: aut quæ ſequuntur, non eodem die ſcripta ſunt, quo ſuperior epiſtolæ pars. ſæpe autem accidit, ut literas non continua, ſed crebro repetita ſcriptione conficiamus, ſingulis diebus noui aliquid appingentes: id quod in epiſtolis ad Atticum ſcriptis ſæpiſſime factum uidemus.

Ex Epiſtola IX. pag. 12.

NON modo premijs] Ita legendum eſt, & ita in libris uetuſtiſſimis habetur. ſed cum locutio primo aſpectu durior uideatur, hinc factum eſt, ut ueterem lectionem hactenus omnes contempſerint, quam nos eo libentius reſtituimus, quòd ea Ciceronem alibi quoque non ſemel uſum eſſe animaduertimus: epiſtola enim VI. libri X. ad Atticum, Regnum (inquit) non modo Romano homini, ſed ne Perſæ quidem cuiquam tolerabile. & ad eundem ſcribens 184. mihi nō modo iraſci grauiſſima iniuria accepta, ſed ne dolere quidem impune licet. libro autem de oratore I. Neque ſolum inſcientiam meam, ſed ne rerum quidem magnitudinem perſpicit. harum autem epiſtolarum lib. IX. 137. Hoc tamen ſcito, non modo me, ſed ne ipſum quidem principem ſcire, quid futurum ſit. quãquam hic quoque inculcata erat dictio, non: quæ in libris manuſcriptis non eſt.

12.

IN prætura autem, & in Conſulatu] In prætura orationem habuit pro lege Munilia, qua populum magnopere eſt hortatus, ut Pompeio Mithridaticũ

bellum lege à Gabinio lata demandaretur in Consulatu autem cum alijs officijs Pompeium ornauit, tum etiam illo, quòd retulit de supplicationibus ei decernendis pro Rep. Mithridatico bello felicissime gesta. uide orationem de prouincijs consularibus.

12.

BONORVM omnium cōsensio] Antea, consensus. nos, consensio, restituimus ex ueterum librorum fide.

13.

SI IIS pro me stante pugnare licuisset] Septimum abhinc annum, cum hos epistolarum libros, quam diligentissime tum potuit, emendaremus, hunc locum ita, ut legitur, ex codicibus manuscriptis restituimus, cum antea corruptus esset, ut bonus sensus elici nullus posset.

13.

PRIMVM illa furta] Hæc fortasse parēthesi sunt includenda; ut subaudiatur, fuerant. quasi dicat, omitto corruptum illud iudicium de sacris Bonæ deæ uiolatis: loquar de ijs, quæ post reditum meum flagitiose commissa sunt. nam si, Primum illa furta, intelligas reditum Ciceronis esse consecuta: præter historiæ fidem erit: neq; enim illa furta muliebrum religionum Ciceronis exilium sunt consecuta. itaq; Vbaldinus Bandinellus, optimus non iudicandi modo, sed etiā dicendi magister, qui in his Ciceronis scriptis loca sanè multa felicissime restituit, arbitratur legendum, illa furia, coniecturam doctissimi hominis probamus. quoniā tamen in omnibus manuscriptis libris illa fur-

ta legimus, opinioni nostræ, fortasse nobis ipsis assen=
tantes, libentius acquiescimus.

15.

PAR pro pari] Antea, cum legeretur, par pa=
ri, uersus erat mancus, qui nunc integer est, addita à
nobis præpositione pro, ex uetustissimo codice Pauli
Boti Regiensis, hominis tum religiosi, tum etiam lite=
rati. itaq; etiam in Terentio uersus est restituendus.

17.

LIBERALITATEM] Alij, libertatem.
ego nihil muto. uidi enim librum perantiquum, quem
habet adolescens nobilis et literatus Bernardinus Maf=
feus, in quo, liberalitatem, scriptum erat. quam uo=
cem eo libentius conseruaui, quòd subijcit paulo post,
cum sine suspicione tuæ cupiditatis non possis illius cu=
piditatem refutare: quòd enim dixerat, liberalitatem,
antitheton opposuit, suspicione cupiditatis.

17.

FACILITATE autem, quod uellem] Alij
aliter legunt. mihi, quæ lectio in nostris libris est, ma
gis probatur: nam & sensum, ut opinor, habet me=
liorem: & in uetustis aliquot exemplaribus ita scri=
ptum animaduertimus.

Ex Epistola ultima, pag. 17:

CVR enim tibi hoc non gratificer, nescio] Sen=
sus horum uerborum ex titulo pendet: cum enim ita
inscripsit, VALERIO IVRISCONSVL=
TO, subiunxit, nam cur te iurisconsultum non ap=
pellem, nescio, etiam si iurisconsultus ualde non sis,
iocans uidelicet cum eo familiarius, quod etiam in

reliqua epiſtola facit. & libro tertio 31. ad Appium ſcribens, L. Valerium, inquit, iuriſconſultum ualde tibi commendo, ſed ita etiam, ſi non eſt iuriſconſultus. quoniam autem ſunt, qui huius epiſtolæ initium deſiderari potius, quàm eſſe hoc, quod legitur, exiſtiment: aliud huic ſimile Ciceronis exemplum ex epiſtolis ad Atticum ſcriptis afferemus. ita igitur libro III. 49. M. T. C. S. D. Q. CAECILIO Q. F. POMPONIANO ATTICO. Quod quidē ita eſſe, et auunculū tuum functū eſſe officio, uehementiſſime probo. quorū uerborū ſenſum hic quoq; ex titulo regi, nemini eſt obſcurum: dicit enim ſe probare ita eſſe, ideſt, eū ab auunculo adoptatū, et hæredem factū, appellari nō, ut antea, T. Pomponiū Atticum, ſed (ut in adoptionibus fieri ſolebat, in quibus eius, qui adoptabat, et prænomen, & nomen, et cognomen, et aliquādo etiā agnomen ij, qui adoptabantur, ſumebant, nomē, quod ante habuerant, deriuantes, ut in anum deſineret: cognomen tamē ſuū, ut antea fuerat, retinebāt: ſed poſt, eius cognomen ponebant, qui adoptarat, ſi modo id ille habuiſſet) Q. Cæciliū Q. F. Pomponianū Atticū: ut nemo iam de epiſtola ad Valerium dubitare poſſit.

17:

PARTIM te ſuperbum eſſe dicunt, quòd nihil reſpondeas: partim contumelioſum, ꝙ male reſpondeas] locus eſt in his uerbis & abſtruſus, & elegans: uult enim innuere, ideo nihil eum reſpondere, non ꝙ ſuperbus ſit, ſed quòd aut eum nemo conſulat, cū homines bonum iuriſconſultum non exiſtiment; aut ſi quis conſulat, nullum auferat reſponſum ob eius igno=

rantiam: ideo autem male respondere, nõ ꝙ contumeliosus, sed quòd imperitus, & indoctus.

Ex Epistola I. libri II. pag. 18.

QVODQVE in omnibus tuis rebus, meis optatis fortuna respondet; breue est: quod me tibi præcipere meus in te amor cogit] Hic locus antea perperam interpũctus distrahebat sensum; quem nos, distinctionibus immutatis, tanquam in suam sedem reduximus. est autem hic. quod me facere meus in te amor cogit, ut tibi præcipiam; id faciam breuiter, quando omnibus tuis in rebus meis optatis fortuna respondet.

Ex Epistola V. pag. 20:

IN SVFFRAGIIS studia] Dictionẽ, studia, sustulimus: supra enim dixit, studium: è qua uoce sequentes genitiui reguntur.

Ex Epistola IX. pag. 23.

DE TE, quia, quod sperabam; de Hillo, (balbus enim sum) quod nõ putaram] In epistola, quæ tertia est VIII. libri. Celius de Hirro cõpetitore loquens ita scripserat. spero te celeriter auditurũ et de nobis, quod sperasti; & de illo, quod uix sperare ausus es. itaq; Cicero respondens, iisdẽ ferè uerbis eadẽ repetit: & quia Celius scripserat, de nobis, quod sperasti; de illo, quod uix sperare ausus es; rescribit; de te, quia, quod sperabã; de Hillo, (balbus enim sum) quod nõ putaram. facete autẽ, cũ repeteret uocẽ illã Celij, illo, aspirationẽ addidit, & subiunxit (balbus enim sum), Hirrum significans, cuius nomen propter balbutiẽ exprimi à se nõ posse fingit. in sequẽtibus autẽ cum, r, literam expedite proferat, sed balbi, inquit, non sumus.

23.

DIVISVS *aquarum diuortijs*] *plerosq; latet huius loci sensus. & uidi doctos alioqui uiros, qui sic interpretarentur: fuisse fluuium, qui montem Amanum interfluens diuideret, et Ciceroni, ac Bibulo communem faceret: cũ dixerit Cicero, non, diuisus fluuio, aut, diuisus aquis, sed, diuisus aquarum diuortijs. quam illi uocem parum diligenter expenderant. diuortium autem aquarum ita fit. cadunt in montem aquæ pluuiæ. is mons cũ sit procliuis, utrinq; defluãt, & decurrant, necesse est. ita fit, ut diuidantur, & earum quasi diuortium fiat. itaque dixit de oratore libro I. 149. ut ex Apennino fluminum, sic ex communi sapientium iugo sunt doctrinarum facta diuortia. ad Atticum autem idem scribit, quod ad Celiũ: inquit enim libro V. 79. ad Amanum contendi, qui Syriam à Cilicia aquarum diuortio diuidit. Liuius etiam libro XXXVIII. ubi loquitur de Cn. Manlio, propè, inquit, ipsis iugis ad aquarum diuortia castra posuisse: id est, ad eum locum, unde aquæ duas in partes diuisæ incipiunt defluere. à quo igitur loco ex Amano monte Ciliciam uersus aquæ delabebantur, ad eum usque locum Cilicia pertinebat. & ex altera montis parte, eadem Syriæ, quam Bibulus regebat, erat ratio. terminum enim habebat eum locum, unde in eam ex Amano defluere aquæ incipiebant.*

Ex epistola XI. pag. 24.

QVINQVATRVS] *Dictum opinor nominandi potius, quam (ut alij crediderunt) generandi*

casu : nam hanc uocem tantum multitudinis numero memini me legisse . forte etiam legi possit, quinquatribus : ut intelligatur dies, quo gestæ sunt res , non quo allatæ : cum inferat , citeriora nondum audiebamus . nam in libro manuscripto, quem habet uir doctissimus Hieronymus Ferrarius Corrigiensis, *legitur, quinquat. ut etiam pro, gladiatoribus, gladiat. uetustis in libris quandoque scriptum uideas.*

Ex epistola XIIII. *pag.* 26.

EXEMPLO] *Antea, exemplum . nos ex uetustis libris, exemplo, sextum abhinc annum correximus & impressimus .*

26.

PONTINVS] *Nam is quidem superiore honore usus erat: fuerat enim* Prætor Cicerone Cos. *itaq; dixit ad* Atticum *epistola* III. *lib.* VI. *Fratrem solum habeo* Prætorium : Pontinus *enim iam à me discesserat.*

26:

DE MATRINIO] *Locus est obscurus : cuiusmodi in ipsius* Ciceronis *scriptis alij quoq; sunt. quare etsi sensum non percipio , tamen ueterem lectionem libenter conseruo . omnino & codices sunt , in quibus legitur,* De matrimonio: *sed uetustiores habent,* De Matrinio . *quæ uox quid sibi uellet, cum minus constaret: fuisse opinor qui* Matrinio *delerint, & matrimonio ex ingenio reposuerint. forte autem, cum ad* Celium Aedilem *scribat, de* Matrinio *scriba* Aedilitio, *cuius meminit in oratione pro* Cluentio, *quidpiam significauit. sed nihil affirmo.*

Ex epiſtola XV. pag. 27.

NON ENIM te cœlaui ſermonem. ſed non ne tum prouidiſti] Sic antea. poſtea alij aliter emendarunt. nos, cum in uetere libro ſcriptum uideremus, non enim te cœlaui ſed nomen tuum prouidiſti: coniecturam ſecuti correximus. non enim te cœlaui. ſed non ne tum prouidiſti. &c.

27.

SED EGO fortaſſe uaticinor] Non eſt hic uaticinor pro diuino, ſed pro ariolor, & quaſi deliro, ut etiam in oratione pro Seſtio, uaticinari eos atq; inſanire dicebat.

Ex epiſtola III. libri III. pag. 31.

PRO noſtra conſtantiſſima uoluntate erga te] Nihil muto. alij, cur Ciceronis in Appium uoluntas appellari conſtantiſſima poſſet, dicunt ſe neſcire, cum ea magnis ſimultatibus interrupta ſit. Cicero autem id agit, ut oſtendat, & ſi Appij conſuetudine propter inimicitias P. Clodij non ſit uſus, nunquam tamen ei ſe fuiſſe inimicum, neq; ſuam in illum priſtinam uoluntatem unquam fuiſſe immutatam. epiſtola etiam huius libri IX. ita ſcribit, Conſcientia meæ conſtantis erga te uoluntatis. itaq; de noſtra lectione non arbitror eſſe dubitandum.

32.

C. PONTINVM legatum] Ciceronis Ciliciæ Proconſulis Quæſtores fuere L. Meſcinius, C. Celius: Legati Q. Cicero eius frater, C. Pontinus, M. Anneius, L. Tullius: Tribunus mil. Q. Fuffidius: præfectus euocatorum Antonius: præfectus fabrum Q.

Lepta: scriba M. Tullius: accensus Pausanias: apparitor M. Marcilius. de Quaestoribus, legitur in his epistolis 29: & 214: de Legatis 245. de Tribuno mil. 209. de praefecto euocatorum 34: de praefecto fabrũ 35: de scriba 74: & ad Atticum 70. de accenso 35. de apparitore 223:

Ex epistola VIII. 36:

CVM AD Vrbem esses] Antea, isses. nos esses, castigauimus ex libris manuscriptis, & ex aliis ipsius Ciceronis locis: inquit enim ad eundem Appium scribens, 43: ad Vrbem te otiosissimum esse arbitrabar. & ad Atticum lib. VII. 113. Trebatius quidem scripsit, se ab illo IX. Cal. Feb. rogatum esse, ut scriberet ad me, ut essem ad urbem. & alibi. dicebatur autem de iis, qui cum potestate prouinciali reuersi, aut in prouinciam profecti nondum essent. auctor Pedianus.

38:

LAEDI SE PVTAT] Quòd ex meis institutis non eos fructus capiat, quos capere solitus erat ex tuis. Huc spectat id, quod sequitur, Liberalitas tua. & illud paulo post, Non debent mirari homines me esse acerbum sibi, ut sim dulcis mihi.

Ex epistola X. 41.

SICLAM, magis aperte inimicus esse] cum antea legeretur, sic iam magis aperte inimicus essem: Petrus Danesius Parisiensis, uir doctrinae singularis, cuius ego iudicium tanti facio, ut tum demum aliquid probem, cum ipsi probaui, animaduertit corruptũ esse locum, & sententiam secutus, nihil adiuuantibus uetustis libris, ex ingenio felicissime correxit.

41:

AD ME *autem adire quosdam memini, nimirũ ex Epicteto, qui dicerent*] Licet alij credant quod lubet. ego tres illas dictiones, nimirum ex Epicteto, Ciceronis esse non existimo, neq; hactenus in uetustis libris inueni: ut mirari non satis possim, Florentinis qui uenerit in mentem affirmare, in omnibus eas esse libris manuscriptis: cum ego in nullis hactenus quidem legerim: quanquam & multos, & uetustissimos habuerim.

42:

QVAE *à me perfecta, quæq; instituta sint, cognosces*] Florentini, quæ à me profecta. nos ueterem lectionem conseruamus: dicit enim, exponere se uelle non solum quæ pro Appio iam perfecerit, sed etiam quæ instituerit. exposuit autem, opinor, in commentario, quem literis adscriptum mittebat.

Ex epistola XII. 44:

ANTE *diem III. Non. Sext.*] Perinde est, ac si dixisset, III. Non. Sext. id ex libri XVI. epistola V. ad Tironem intelligi facile potest. ante diem III. Non. ueteres dicebant, idest die tertio ante Nonas. nam cum dicitur, III. Non. concisa locutio est, quæ integra esset, si diceres, III. die ante Non. qua non admodum utebantur antiqui, sed eius loco, ante diem III. Non.

Ex epistola V. libri IIII. pag. 50.

AN *illius uicem (credo) doles?*] Forte melior lectio, At illius uicem c.d. ut per ironiam sine interrogatione dicta sint.

Ex epistola

Ex epistola IX. 54.

CONIVNCTVM *esse periculum suo cerneret*] Alij hanc lectionẽ uidentur suspectam habuisse. nos eam in uetusto codice Ioannis Scalæ, & in alijs manuscriptis libris inuenimus.

Ex epistola XI. 55:

BONIS] Nobis, emendassem, ut Hieronymo Ferrario placet, nisi uetusti omnes libri repugnarent. quanquam & in oratione XIII. in Antonium, ubi uulgata exemplaria, omnibus enim bonis, habent; manuscripta, omnibus enim nobis.

Ex epistola XII. 56:

CERTA *res nulla*] Scripsimus, ulla, ut in antiquioribus libris legitur. locutionem esse usitatam intelliget qui uiderit ea, quæ diximus in illum epistolæ penultimæ libri I. locum, Non modo præmijs.

57:

VT TE *horter, & obsecrem*] Nihil muto: sic enim in VIII. uetustissimis exemplaribus scriptum esse uideo. Florentinorum tamen lectionem nõ improbo: & si eam in libris manuscriptis ipse quidem nondum inueni.

Ex epistola II. libri V. pag. 60.

MVTIA] Pompei magni uxore, Scæuolæ filia, quam postea dimissam, quòd adulterium cum Cæsare commisisset, M. Scaurus Syllæ priuignus in matrimonium duxit. Pedianus 69: Suetonius 14:

60:

TE *audisse credo*] Ita legitur in octo uetustis codicibus. hoc autem ideo dicimus, nequis credat ex in=

genio ſic eſſe locum emendatum, propterea quòd alij in duobus, quos ipſi habuerint, uetuſtis libris aliter legi dixerint.

60:

IN ALIQVO magiſtratu] Vetuſtiores codices habent, in animo: ex quo legendum eſſe, minimo, exiſtimat Vbaldinus Bandinellus: quam & nos ueram huius loci lectionem eſſe credimus. more enim ſuo contrarijs contraria reddidit, cum dixit, Ego Conſul, qui Remp. conſeruaram, ea ſum affectus iniuria, qua minimo magiſtratu nemo unquam improbiſſimus ciuis.

Ex epiſtola IX. 65:

CVM VARDAEIS] Antea, Vardacis, legebatur. nos in libris manuſcriptis, lectionem, quam impreſſimus, inuenimus. neque de ea dubitandum quicquam cenſuimus, cum à Plinio Vardæos inter Dalmatiæ populos, in qua Vatinius bellum gerebat, numeratos uideremus.

66.

ACTIONE expoſtulant.] Ea forma dictum eſt, qua, actione repetere. omnino antiqui libri habēt, actiones expoſtulant. ſed mihi quidem magis probatur, Actione expoſtulant; aut, Actiones poſtulant.

Ex epiſtola XII. 68:

IGNOTIS nota faciebant] Ignotis pro ijs, qui non nouerant, actiue poſuit, ut etiā Liuius lib. III. notos gratia eorum, turbam indignitas rei uirgini conciliat. & Curtius 64: ignoti iumenta agebant. Plautus autem in Pſeudolo, 194. Noui: notis prædicas. notis, dixit, ideſt ijs qui nouerant. itemq; Cicero in ora-

tione pro M. Celio, 38. & *in* Verrem *libro* VI. 251.

Ex *epistola* XIII. 69:

ITAQVE *hoc etiam*] *Atque hoc etiam, legendum putat* Hieronymus Ferrarius, *sensu omnino meliore : tamen nihil immutãdum duxi, cum libri omnes manuscripti cum impressis consentiant.*

Ex *epistola* XIIII. 70:

QVAM *à me discesseras*] *Vetustos libros, quibus ego nunc multis ad harum epistolarum emendationem utor, ita, ut impressimus, habere omnes uideo. itaq; aliorum lectionem non sequor.*

Ex *epistola* XIX. 74.

M. CICERO RVFO S. D.] *Aut mendosus est huius, & sequentis epistolæ titulus, et pro* Rufo, *legendum*, Mescinio : *aut* Rufus Mescinio *cognomen fuit*. Mescinius *quidem hic sit, necesse est : cuius fratrem fuisse* M. Mindium, *scribit lib.* XIII. 214: *quem epistola sequenti, ad eundem hunc* Rufum *scribens, fratrem eius esse dicit.*

74:

QVARE *tu*] *Ita in impressis: sed in manuscriptis*, Que *tu : aut*, Quæ *tu : quo modo legitur in libro* Petri Bembi, Cardinalis *omni laude cumulati & in exemplari* Mediceæ *bibliothecæ. docti locum diligentius considerent. ego, hoc adnotare, mei officij esse duxi.*

Ex *epistola penultima*, 74:

M. TVLLIVS *scriba meus*] *Hic est* M. Tullius *cognomento* Laurea, Ciceronis *libertus, qui* Academiã *uillam uersibus, quos recitat* Plinius *libro* XXXI. *celebrauit.*

75.

MEO *seruo scriba,*] Tollenda uidetur dictio, *seruo*, ut glossema ab imperito additum, qui putauit scribam Ciceronis, esse seruum, cũ libertus esset. quod perspicuum est, cum M. Tullius appelletur.

75.

QVAM *scribæ meo*] Vetusti libri habent, q̃ darem. unus tamen est, & is quidem omnium ferè optimus, in quo scriptum sit, quàm tibi. ego ita coniicio, cum olim in uetere libro scriptum esset, quàm Tullio, descriptores fecisse, q̃ t. ut una litera, quemadmodum etiam in titulis epistolarum, Tullij nomen significaret. quod imperitiores postea cum ignorarent, scripsisse, q̃ tibi. ut fortasse ita sit legendum, cui potius id negotij, quàm Tullio darem. uoces illæ certe, scribæ meo, uetustis in libris non leguntur.

75:

LEGATVM *meũ, præfectumq; Q. Leptam*] Induxi has duas dictiones, Q. Leptam: primum quòd in antiquo libro non sunt: deinde, quòd Ciceronem, si præfecti nomen ponere uoluisset, legati fuisse omissurum, uerisimile non est. postremo cur nomen ponat, cũ ad Mescinium Quæstorem suum scribat, qui & præfectum, & alios, qui cum Cicerone in Cilicia fuissent, optime nouerat?

75:

VT TVA, *quam tu deposueras, Sestius.*] Hæc est antiquissimi libri lectio, ex qua nihil immutãdum, ut Florentini crediderunt. est autem sensus. quam ego pecuniam deposui, Pompeius abstulit; quã tu, Sestius.

quod uero de tua, qua Sestius est usus, solicitus es, pro pterea quòd adscriptum cuperes, à te iussu meo esse de positam : de hoc (inquit) quòd labores, nihil est: erit enim S. C. erunt tuæ literæ, quæ pecuniam istam Sestio traditam esse testabuntur .

76.

IN pecunia exacta ita efferre] Ex uarietate duorum codicũ hæc lectio sumpta est . cuius hic est sensus. Prouinciæ rationes Cicero retulerat . id eius Quæstor Rufus se absente fieri noluerat : pecuniæ enim nescio quid à se in prouincia exactum in libro rationum scribi cupiebat, existimás, nisi id cum reliquis Ciceronis rationibus referretur, eius rei potestatem se deinceps non habiturum. quod ei fuisset inuidiæ, quasi publicam pecuniam uoluisset auertere . itaque commotus est . Cicero autem non esse ait, cur irascatur : nam licet ipse rationes iam retulerit, Rufo tamen facultaté non adimì de pecunia referédi, quam exegisset. in pecunia, inquit, à te exacta non æquum fuit, ex eo ꝙ ego meas rationes retulerim, ut ita te efferres, itaq; mecum insolenter, & iracunde ageres : neq; enim, cur id facias, causa ulla est : nisi quid me fallit : sunt enim alij peritiores.

76.

DELATOS esse] Magistratus è prouincia reuersi, post relatas rationes, eorum nomina ad ærarium deferebant, quorum opera Reip. uideretur utilis fuisse . deferebant autem ex ijs, quos secum adduxerant. in quo erat ambitio quædam : nam ostendere uolebát, cohortem apud se fuisse hominum lectissimorum, qui beneficia in Remp. contulissent . ideóq; dicebatur, de=

ferre in beneficijs; quòd is, qui deferrebat, quasi beneficium aliquod deferre uidebatur. hinc illud in oratione pro Archia, 187: In beneficijs ad ærarium delatus est à L. Lucullo Prætore & Consule. Et pro Balbo, 68. In Prætura, in Consulatu præfectum fabrum detulit. Quod autem infert, MOLESTE TVLI NON ILLA BENEFICIA TVAE POTIVS AMBITIONI RESERVATA ESSE, QVÀM MEAE: id eo dicit, quia Rufus deferre & ipse uoluisset. ex quo apparet, deferendi ius & Quæstores habuisse. quod etiam declaratur mēbro proxime subsequenti, DE CENTVRIONIBVS RES EST IN INTEGRO. quasi dicat, Poteris deferre, si uoles: nam delati à me nō sunt, quoniam hos quidem triginta diebus deferre lex non cogebat.

76.

EX PROVINCIA decessemus] Vetusti codices omnes, decessimus, habent. nos una litera i in e commutata decessemus pro decessissemus è sensus scripsimus. alij codicis antiqui lectionē, quæ parua omnino diligentia restitui potuit, in suum librum coniecerunt.

Ex epistola ultima, 77.

COMMODA omnia] Melius ita opinor, q̄ communia omnia. itáq; olim impressimus, secuti libros aliquot manuscriptos, quorum unum sanè perantiquum Hieronymus Ferrarius habet.

77.

ETENIM cum esset] Alij, ut enim, quā lectionem nos non admodum probamus: particulæ enim, ut,

quæ respondeat, uox non erit. ex codice igitur Bernardini Maffei, etenim, emendauimus.

Ex epistola V. libri VI. pag. 82.

QVARE ad eam spem &c.] Inconsequens, & obscura locutio. ex quo uereor, ne corrupte totus hic locus legatur. ac fieri tamen potest, ut ita scripserit Cicero, & inciderit in uitium, quod Græci σολοικοφανὲς appellant. cuius generis nonnulla cum in reliquis eius scriptis, tum in libris maxime contra Verrem deprehē duntur: quæ Pedianus adnotauit.

Ex epistola VII. 85.

MVLTA Deos uenerati] Nihil est immutandū, ut alij crediderunt: nam etiam alibi nomen pro aduerbio positum est, ut, cum dicitur, multa peccas, & multa egeo. Cicero de natura Deorum 7: pro Murena 138: Topicorū autem initio, cum (inquit) mihi, meisq; multa sæpe cauisses. Gellius lib. XIII. cap. XXIII.

85.

ELATVM] Antea, latum: nos castigauimus elatum, meliorem, ut opinor, sensum secuti, quàm qui, latum, scribunt. nostram autem lectionem accepimus ex libro manuscripto Bernardini Maffei, nobilissimi adolescētis, qui in studijs liberalium disciplinarū summa sua cum laude uersatur.

Ex epistola X. 87.

RECVPERES] Antea, receperis: nos, recuperes, aliquot iam annis emendauimus, & impressimus. codex uetustus scriptum habet, reciperes, et in alijs etiā exemplaribus, i, literam pro, u, sæpissime reperias.

Ex epistola XIX. 91:

SIMVL *accepi*] *Vetustorum librorum hæc est lectio: cuius etiam Florentini meminerunt. sed quoniam sæpe etiam libros manuscriptos esse corruptos intelligebant, neque de dictione, simul, præter codicum auctoritatem quicquam habebant, quod sequerentur: uulgatam lectionem immutare non sunt ausi. nos non dubitamus, quin recte, simul, pro simul ac in exemplaribus antiquis scriptum sit. cuius uocis ex ijs, qui soluta oratione scripserunt, exempla non afferam: (nã siquis erit, qui locum ubique deprauatum esse contendat, & pro simul, uel simul ac, uel simul atq;, legendũ dicat: quibus argumentis contra pugnabimus?) sed è poetis, in quibus eam uocem in aliam mutari carminis ratio non patitur. dixit igitur Virgilius libro Georgicorum IIII. Taygete simul os terris ostendit honestũ Pleias: & Lucretius libro I. cui simul infula uirgineos circundata comptus, Ex utraque pari malarum parte profusa est: & Horatius epistola X. libri I. uiuo, & regno, simul ista reliqui. quibus in locis, simul, dictũ esse pro, simulac, licet animaduertere.*

Ex epistola XX. 92.:

MVNERVM *regionum*] *Aliquot iam annis ita impressimus, cum ex antiquissimis exemplaribus hæc lectio sumpta esset. quam tamen Florentini non receperunt, credo quòd in suo codice scriptum uidebant, regiorum: cuius uocis quæ possit esse sententia, non intelligo. de muneribus autem regionum, idest de ludis regionatim urbe tota edendis, Suetonius in Cæsare, II.*

92:

IN QVO *ſit ſpes*] *Non uideo, cur quicquam mutari debeat, ut Florentini uoluerunt: cum & ita legatur in codicibus uetuſtiſſimis, & ſenſus meo iudicio ſit apprime commodus: nam cum dixiſſet, quod eo labore aſſequi uis, nullo modo aſſequere: intulit, aliquid uidebimus in quo ſit ſpes, ideſt quod nos aſſecuturos ſperare poſſimus. deinde illud: Aliter quidẽ, etc.*

Ex *Epiſtola* I. *libri* VII. *pag.* 94:

P. METIVS] *Hic eſt* P. *Metius cognomento Tarpa, qui ea, quæ in ſcena recitanda erant, prius iudicabat. eius meminit Horatius in epiſtola de arte poëtica, & Satyra* X. *libri* I.

95.

HOMINI *politico*] *Vetuſtos codices, in quibus ita legatur, habet Vbaldinus Bandinellus, habet Ioannes Scala, habet Hieronymus Ferrarius, habet Bernardinus Maffeus, habet Paulus Botus, habent alij, quos non neceſſe eſt commemorare. itaque nihil muto. alij in ſuo libro imprimi uoluerunt, homini polito, affirmantes in omnibus uetuſtis codicibus ita legi.*

95:

FRVCTVM *ullum laboris expecto*] *Veteres omnes libri pro, expecto, habent ex his peto. Florentini legunt, ex his expecto. mihi noſtra lectio magis probatur, ut quæ à ueteri ſcriptura minus recedat: nam & expecto, & exſcribo, & exſupero, & alia huiuſmodi cum, ſ, litera ueteres ſcribebant, ut ex antiquis monumentis licet cognoſcere. uide Quintilianum lib.* I.

Ex Epistola II. 96.

DE BVRSA] Hic est T. Plancus Bursa, frater L. Planci, ad quem sunt epistolæ lib. X. accusatus est ambitus, & condemnatus à Cicerone, cui antea Tribunus pl. in causa Milonis aduersatus fuerat, & in concionibus magnam inuidiam concitarat. postea rerum potitus Cæsar eum, & omnes lege Pompeia damnatos restituit. Dion, Pedianus, & alij, in his auté epistolis 131. 195.

Ex Epistola III. 97.

OPTAREM, multæ causæ] Sic antea. nos ex libris manuscriptis uocem, causæ, sustulimus, ut purior & elegantior sit lectio.

97:

ME VOLVISSE etiam reliquis omnibus; postquam non potuerim, mihi ipsi finem fecisse belli] Hic locus antea in omnibus impressis perperam distinctus sensum peruertebat.

Ex Epistola V. 98.

M. FVRIVM] Varie legitur in libris manuscriptis. Florentini, M. Orfium, impresserunt, arbitrati eum esse, de quo in epistola XI. libri II. ad Q. fratrem. quod mihi secus uidetur. ex hac enim epistola, qua Trebatium cõmendat, eum ante Trebatium iuisse ad Cæsarem manifestum est. cum autem ad Q. Fratrem scribit, dicit se eas literas M. Orfio dedisse, cum iam Trebatius in exercitu Cæsaris esset: quod in iisdẽ literis postea significat, cum inquit, Trebatium ut ualde ames, uehementer te rogo.

98:

LEPTAE *legatum*] *Crederem legendum esse, leg. III. legatum, idest, legionis tertiæ legatum. forte enim librarius scripserat. leg. t.æ pro legionis tertiæ: quod deinde is, qui legebat, cũ nõ intelligeret, ex duabus dictionibus unam fecit, & scripsit, Leptæ.*

98:

QVOD *familiam ducit*] *Quod caput est, quod in eo summum est: ut referatur non ad Trebatium, sed ad id quod dicit, in iure ciuili singularis memoria, summa scientia. cum enim Trebatium à multis rebus laudasset; memoriam, & scientiam in iure ciuili, cæterarum laudum, quibus Trebatius abũdaret, quasi familiam dixit ducere: tralatione sumpta à rectoribus familiarum, quos domestici omnes ueluti duces sequuntur.*

98:

PVTIDIVSCVLI] *Paulo, quàm satis est, diligentiores. excusat enim se, quòd in Trebatio commendando plura uerba consumpserit, q̃ Cæsaris humanitas patiatur. putidum autem appellat Cicero, in quo nimia diligentia reprehendi possit, ut de oratore lib. III. 146: nolo exprimi putidius, nolo obscurari diligentius. & de off. lib. I. 27. literæ neque expressæ, neq; oppressæ, ne aut obscurum esset, aut nimis putidum. legitur autem in nonnullis manuscriptis libris, blandiusculi; sed in antiquioribus, quos secuti sumus, putidiusculi.*

99:

DIDICISSE] *Hoc dicit, quia Trebatius Cor-*

nelij auditor fuerat in iure ciuili. Digestorum lib. I. Titulo II. in Vbaldini libro apparet spatium fuisse. quo in loco reposita est uox, occupationes. non eiusdem librarij manu.

Ex Epistola IX. 99.

PROPTER eius occupationes nihil sum ausus scribere] In duobus uetustissimis codicibus nõ est uox illa occupationes: sed eius loco spatij aliquantum est relictum. ex quo credimus, à recentioribus, quorum imperitia deprauati leguntur ueterum scriptorum libri, uocem, occupationes, esse repositam. nos, quid ea dictio, quam in exscribendo librarius omisit, significare potuerit, assequi coniectura nõ possumus. græcam quidem uocem deesse crediderim. id enim uerisimilius est, q̃ latinam: ut etiam alibi cognoscitur in ipsius Ciceronis scriptis, ubi græcum desideratur exscriptorũ inscitia, qui cum id legere non possent, omittebant, relicto spatio, ut ab alijs aliquando reponeretur.

Ex Epistola X. 100:

AVT CONSOLANDO, aut consilio, aut re iuuero] Senarius integer è Terentij Heautontimorumeno translatus in hunc locum. sic enim in ea fabula, actu I. scena I. cum Menedemo loquens Chremes inducitur: istuc, quicquid est, fac me, ut sciam: Ne retice; ne uerere; crede inquam mihi: Aut consolando, aut consilio, aut re iuuero. Terentius porrò, ut opinor, à Plauto paucis immutatis accepit. apud quem in Pseudolo, actu primo, ita loquitur Pseudolus seruus: Fac me certum, quid tibi sit: Iuuabo aut re, aut opera, aut consilio bono.

Ex Epiſtola XI. 100:

OMNIBVS, *unde petitur*] *Debitoribus. ita etiam de oratore libro I.* 98: *homo ex diſertorum numero postulabat, 'ut illi, unde peteretur', uetus atq; uſitata exceptio daretur, cuius pecuniæ dies fuiſſet. apud iuriſconſultos frequens eſt locutio.*

Ex Epiſtola XII. 101.

FIDVCIAE, INTER *bonos bene agier? quis*] *Ita legitur in libro manuſcripto. & ſanè crediderim, non aliter hunc locum eſſe ſcribendum. etſi priorem lectionem conſeruarim. uoces enim ille,* V T, & OPORTET, *quæ ſunt in impreſſis, additæ ſunt ab imperito, qui locutionem parum integram crederet; cum alibi à Cicerone iureconſultorũ formulas ſine uerbo citari nõ animaduertiſſet, ut de off. lib.* III. *In fiducia, (inquit) inter bonos bene agier? uetuſti enim libri non habent,* V T. & *ibidem paulopoſt. cum dicitur, inter bonos bene agier, quicquam agi doloſe, aut malitioſe poteſt? in topicis etiam* 226: *ubi eadem hæc uſurpantur uerba, manuſcripti libri ab impreſſa lectione diſſentientes, noſtram ſententiam confirmant, quam etiam Romæ doctiſſimis hominibus probaui.*

Ex Epiſtola XIII. 102.

TREVIROS *uites cenſeo: audio capitales eſſe:*] *Vt unicuiq; quod ſuũ eſt, tribuamus,* Petri Bẽbi, *hominis & dignitate, & omniũ uirtutum cognitione clariſſimi, epiſtolam, qua huius loci ſentẽtiam diligentiſſime, & ornatiſſime expoſuit, adſcribemus. nõ enim eos imitari placet, qui ex aliena induſtria ſibi laudem*

aucupantes, quæ ab alijs didicerunt, edunt pro suis.
Petrus Bembus Bernardino Sandro S. Quod hodie mane quærenti tibi à me de illis Ciceronis ad Trebatium uerbis: Treuiros uites, censeo: audio capitales esse: mallem, auro, argento, ære essent: respondi, iocũ esse, & multiplicem, & festiuum: qui quidem iocus in antiquis, & numis, & scriptoribus deprehenderetur: itaq;, quoniã eramus in uia, ut neq; libros, neq; numos haberemus, reieci te in alium diem: id, ne te diutius torqueat, est eiusmodi: ut ioci causa; quod quidẽ Cicero ad illum scribens more suo ferè semper facit; & Treuiri, & capitales in ambigui genere sint posita. nam cum uideatur monere illum, ut uitet Treuiros Galliæ populos, qui capitales, bellicosiq; sint: ludit cum in Treuirorum, tum in capitalium uerbo. erat enim Romæ magistratus, Triumuiri capitales: qui etiam Treuiri dicebantur. sed quoniam hoc ipsum Triumuirum nomen iterum in ambiguo poni poterat, cum essent etiam apud Romanos Triumuiri pecuniæ cudendæ: quos ita inscribebant: A. A. A. FF. hoc est, Auro, Argento, Aere Flando Feriundo: iocatur iterum in hoc uerbo, luditq; Cicero, ut mihi quidem uidetur, bellissime, addẽs, mallem Treuiros istos esse pecuniosos, quàm bellicosos; ut Cæsare eos uincente, tu ditesceres. itaq; infert, mallem esse Treuiros auro, argento, ære; quam scilicet capitales. Triumuiros autem Treuiros solitos dici, Liuius satis locuples esse testis potest: cuius sunt hæc in lib. quartæ decadis X. Colonia Grauiscæ eo anno deducta est in agrum Etruscum de Tarquiniensibus quondam captum. quina iugera agri data.

Treuiri deduxerunt C. Calphurnius Piſo, P. Claudius Pulcher, C. Terentius Hiſter. Quod uero Triumuiri pecuniæ ſic, ut dixi, inſcriberētur; eſt apud me numus æreus perantiquus ita ſcriptus C. PLOTIVS III VIR A. A. A. FF. ſunt & alij numi aliorum nominum, eiuſdem tamen tituli; quos inſpicies, cum uoles. Hæc ad te ſcripſi, cum domum rediſſem, et numos, ac librū ſumpſiſſem amore tui admonitus. Vale. Prid. Idus. Iun. M. D. XXXIII.

Ex Epiſtola XVI. 102:

NON NIMIS φιλοθέωρον] Aliter antea in omnibus impreſſis. nos, ut in noſtro libro legitur, emēdauimus, et impreſſimus ſeptimum abhinc annum. iocans enim ut ſolet, dicit ſe Trebatium non reprehendere, quòd non nimis ſpectandi cupidus fuerit, id eſt, quòd in Britanniam profectus non ſit, ut eſſedarios ſpectaret. tacite autem ut ignauum, & puſilli animi ſubaccuſat, qui Cæſarem in Britanniam ſequi ad bellum noluerit.

102:

RESPONDERE] Negant, inquit, eſſe qui percunctentur: cum homines te iureconſultum imperitum exiſtiment. iocatur enim in uerbo reſpondere: quaſi dicat: negant te habere, cui reſpondeas, cum s. nemo te conſulat.

Ex Epiſtola XVIII. 103:

GRAECVLAM tibi miſi cautionem chirographi mei] Puto ſenſum eſſe. commendaui te Cæſari literis græce ſcriptis.

104.

QVAM hæc ſcribere.] Suſpicor mendum ſubeſſe. mihi enim perobſcurus eſt ſenſus. & ut libere dicam quod ſentio, legendum crederem, quàm exſcribere, nulla propemodum mutatione facta. deprauationis enim origo, ut opinor, ea fuit. deſcribendis libris ſæpe duos præficimus, qui legat, et qui de legente excipiat, ut ſcilicet celerius, & certius id muneris conficiatur. cum autem is. qui legeret, protuliſſet, exſcribere, credidit ſcriptor, ecſcribere, dictum eſſe: itaq; fecit in libro. alius deinde errorem, quem per imprudentiam cõmiſſum debuit tollere, temeritate auxit, una dictione in duas diuiſas, priori duabus literis, quas falsò deſiderari credidit, adſcriptis, h, & a, ut legeretur, hæc, ſenſu fortaſſe commodo, ſed, ut dixi, mihi perobſcuro. quòd ſi legatur, exſcribere, hoc dicet. uideo te parum diteſcere, cui charta deſit, in qua tuas formulas, aut aliud quidpiam exſcribas. ea enim ſi ſuppeditaret, nunquã profecto ad nos in palimpſeſto. infert enim an hoc ſignificas, nihil fieri, frigere te, ne chartã quidẽ tibi ſuppeditare? dixit autẽ, quod delere malueris, quàm exſcribere, per iocũ ſignificans, nõ habuiſſe Trebatiũ in quo exſcriberet id, quod delerat. itaq; ſe mirari quid fuerit, in illa chartula, quaſi moleſte ferat id periiſſe: chartæ enim inopiã oſtendi, cũ ſcribat in palimpſeſto. ĩdem error in III. epiſtolã VIII. libri ad Atticum irrepſerat: ubi enim antea legebatur faſces laureatos hæc ferre ex Italia, nemo nõ uidet legẽdũ eſſe, ecferre.

104.

M. AEMILII Philemonis] Cum in libris manuſcriptis

nuſcriptis uarie legeretur: (quidam enim Meuilij, quidam Metilli habent) auſus ſum emendare M. Aemilij: procul enim dubio libertus fuit adoptatus in Romanã familiam, ut alij multi. cum autem Metriliorum mentionem nondum inuenerim; & uetuſtorum exemplarium uarietate, in quibus ueræ lectionis quaſi quædam ueſtigia cernuntur; & Pediani uerbis, qui eiuſdem (ut opinor) liberti meminit, adductus ſum, ut, M. Aemilij, corrigerem. libet autem ipſius Pediani locum recitare, ut ſtudioſis quærendi labor abſit. is igitur ita in argumento orationis pro Milone. Munatius Plancus Tribunus pl. produxerat in concionem M. Aemilium Philemonem, notum hominem, libertum M. Lepidi. ita tamen hoc ſentimus, ut afferentibus alijs meliora, perlibenter de noſtra ſententia diſceſſuri ſimus.

Ex epiſtola XX. 104:

DOCTOREM tamen, lumenq́; deſiderant] Omnino in omnibus libris manuſcriptis, pro lumenq́;, legitur, unumq́;. ego tamen libentius legerim, uſumq́;, ideſt exercitationemq́;, ut dicat idem, quod ſupra, nullã artem literis ſine interprete, & ſine aliqua exercitatione percipi poſſe.

Ex epiſtola XXI. 104:

RVFIO mediusfidius tuus] Tuus, inquit, quòd eiuſdem eſſet gentis: Rufio enim Trebatiorum cognomen fuit. id ex lapide, qui Romæ eſt in porta Latina: ſic enim in eo ſcriptum legitur. C. VIBIVS C. F. MACER, C. TREBATIVS RVFIO FACIVND. CVRAVERVNT.

105.

HABET lucum] Sunt, qui, lucum, ideo male legi credant, quòd neque luci capax eſſet priuata domus, & luci, qui ſacri eſſent, non ſine ſcelere incidi poſſent. nos exiſtimamus, lucum, non intra parietes, ſed ante ædes Trebatij fuiſſe: neque Ciceronem impie cóſuluiſſe, qui eum à Trebatio cædi uellet: quomodo enim recte, & ſine piaculo id fieri poſſit, docet M. Cato in primo de re ruſtica.

Ex epiſtola XXIIII. 105:

MANEAT Damaſippus in ſentẽtia] Vt emat, quemadmodum dixit, quæ mihi non placuerint. eſt autem is, de quo Horatius Satyra III. libri II. Inſanit ueteres ſtatuas Damaſippus emendo.

Ex epiſtola. XXV. 106:

CAPIVS (opinor) olim, Non omnibus dormio] Aliàs ita emendauimus, cum libri omnes nõ modo impreſſi, ſed etiam manuſcripti hoc in loco mendoſi legerentur: quidam enim Citius, quidam Cepio, alij aliter habebant. nos ex Feſto Pompeio locum reſtituimus, qui adagium; Non omnibus dormio, natum eſſe à Capio quodam ſcribit, qui Pararencho diceretur, ꝙ ſimularet dormientem, ut impunius uxor eius mœcharetur.

107:

RESPONDI, nullo modo me facere poſſe, cũ uellem.] Elegantior lectio, quàm quæ antea in impreſſis libris erat. hanc lectionem etiam Florentini in ſuo libro ſcripſerunt: ſed, quomodo eam interpunctis diſtinxere, non eo ſenſu, quo nos, uidentur accepiſſe.

Ex epistola XXVI. 107.

VEREOR, ne in Catonem, Cato in nos] Hanc
lectionem cum alij uetusti codices habent, tum is, qui
est apud Bernardinum Maffeum. sensus est. uereor,
ne nos scribamus in Catonem, & eum nostris scriptis
laudemus: Cato autem laudatus exitio nobis sit, Cæsa-
re nos, quòd ipsius inimicum laudemus, male mulctan-
te: quasi dicat, uereor, ne Catonem extollamus, ipsi au-
tem deprimamur. & dixit, in Catonem, (subaudi scri
bere) idest in Catonis laudem, ut de oratore libro II.
141. & de natura Deorum libro I. 17. Alij malunt
legere, Vereor ne in Catonium catoninos. hoc sensu.
uereor, ne cæsar Catonis studiosos in Catonium, idest
sedem inferorum trahat.

Ex epistola XXVIII. 108.

GALLO S. D.] Florentini, & alij credunt
hunc esse M. Fabium Gallum, qui de coniuratione Cati
linæ, quæ ab Allobrogibus acceperat, ad Ciceronem de-
tulit. sed est amicissimus meus, uir sanè his literis, quæ
humaniores appellantur, instructus, sed maximarum
doctrinarum cognitione præstantior, qui hunc potius
existimet esse P. Sestium, pro quo extat oratio, cui co-
gnomen fuerit Gallo: fuisse enim hoc Sestiæ gentis co
gnomẽ, intelligitur ex oratione pro Milone, ubi ita scri
bit: Sacrarium, quod est in fundo T. Sestij Galli. Tri
bunatum autem plebis & petijsse Sestium Ciceronis re
stituẽdi causa, & pro eius salute gessisse, ex ipsius Cice-
ronis scriptis notissimum est. quod item de M. Fabio
dici nõ potest: neq; enim is, quo tempore Cicero exula
uit, Tribunus fuit: ne alijs quidem temporibus, quod

ſciri poſſit.nam quod infra dixit, ſi falſa fuerunt, quæ tu ad me detuliſti : ſignificat ea, quæ Seſtius C. Antonij Conſulis Quæſtor ad Ciceronem Conſulem de ipſo Antonio Conſule ſuo detulit : ſic enim in oratione pro eodem Seſtio habita. Quæſtor C. Antonij collegæ mei fuit ſorte, ſed ſocietate conſiliorū meus. impedior nonnullius officij, ut ego interpretor, religione, quo minus exponam, quanta ad me detulerit. Hæ rationes faciūt, ut amiciſſimi hominis ſententiæ libenter acquieſcam.

Ex epiſtola XXIX. 108:

NON ſolū ſuis erga me] Has uoces uetuſtis in libris alij dixerunt ſe non inueniſſe. nos inuenimus in libro Vbaldini Bandinelli, Bernardini Maffei, Hieronymi Ferraij, Ioannis Scalæ.

Ex epiſtola XXXI. 109:

SALVIS rebus] Potius, Rep. nondum afflicta, quàm, ut quidam uolunt, ſine bonorum imminutione. ſic enim dixit etiam ad Sulpitiū epiſtola I. libri IIII. Vtinā Serui ſaluis rebus colloqui potuiſſemus inter nos & Phil. uol. I. 15. Deli fuiſſe ꝑmultos ſaluis rebus illis.

Ex epiſtola ultima, 110:

PENNIGERO, non armigero in corpore] non dubiū eſt intelligi de auibus, Quas Philoctetes cō figebat tardus celeres, ſtans uolantes. Florentini tamen in ſuo libro, pinnigero, legi maluerūt, cōtra Quintiliani ſententiam, qui pinnas de auibus dici non uult.

III.

ILLIS interioribus literis meis, quibus ſæpe uerecundiorem me in loquendo facis] Iandiu ſuſpicatus ſum hunc locum eſſe deprauatum : neque enim ſi ita

legatur, ſenſus elici bonus poſſit. Hieronymus autem Ferrarius Corrigienſis, qui quidem Ciceronis ſcripta, quantum intelligi poſſunt, & intelligit, & ſcriptis ipſe ſuis mirifice exprimit, arbitratur eſſe legendũ, illis interioribus literis, eis, quibus ſæpe uerecundiorem me in loquendo facis. cuius ſententiæ nos facile acquieſcimus: ita enim & aptus colligetur ſenſus, et erit locutio ſane quam elegás, qua in ſuis ſcriptis ita frequenter Cicero eſt uſus, ut eius exempla huc afferre putidũ propè ſit.

Ex epiſtola IIII. 113:

LENTVLI Cruris] Hic eſt, opinor, L. Lentulus Cruſcellus, qui anno ſequenti Cos. fuit cũ M. Marcello. puto autem illũ & Cruris, & Cruſcelli cognomine indifferenter appellari ſolitum.

113:

NOSTRI equites] Cũ in libro manuſcripto legeretur, equ. facile in eam opinionem deſcédi, ut, equites, legendum eſſe exiſtimarem. noſtri autem, inquit, quòd erat ipſe ex ordine equeſtri, ut ex oratione qua eum Cicero defendit, cognoſcitur.

114.

RATIONE, & inſidijs uſus uideretur in euitandis eorum conſilijs] forte melius, ratione, & conſilio uſus uideretur in euitandis eorum inſidijs.

114.

LAELIOS] Forte Lollios, qui Cæſaris amici fuerunt, quemadmodum Antonij: nam Lælij Pompeiani. qua in opinione magis ſum confirmatus, poſtquá in epiſtola III. libri V. ubi, Lælium, impreſſum erat, uetuſtiſſimos libros, Lollium, habere uidi.

114.

MEA porrò comitia quem euentũ ſint habitura] Sic antea in omnibus impreſſis. nos uocem, comitia, ſuſtulimus: quæ ſubintelligitur, ut etiam cum dixit, Prætorijs moræ quædam inciderunt.

Ex epiſtola V. 115.

QVODAM ſilice iam omnia] Codex uetuſtus Ioannis Scalæ ſic habet, quodã omnia in Sicilia: Bernardini Maffei, Quodam uictilicra omnia: Qui eſt in Medicea bibliotheca, & qui apud Vbaldinũ Bandinellum, Quodam incilicia omnia. uulgata lectio non eſt in libris manuſcriptis. uidendum an ita legi poſſit, Quodam incili iam omnia.

Ex epiſtola V I. 115:

CONFECTA, omnia fœda, et inhoneſta ſunt] Hoc in loco uetuſti codices inter ſe diſcrepant. nos eũ, quem habet Ioannes Scala, ut minus deprauatum ſecuti ſumus: ſic enim in eo legitur: conſecta omnia fœda, & inhoneſta ſunt. ex quo adducti ſumus, ut, una litera immutata, legeremus: confecta, omnia fœda, & inhoneſta ſunt. Poſt in Petri Bembi libro, confecta omnia, ſcriptum animaduerti.

115:

TABERNARIIS] Aquarũ ius penes Aediles, & Cenſores erat. itaque cum tabernarij publicas aquas in ſuum uſum deducerent, Celius, qui tunc temporis Aedilitatem gerebat, ea de re cum tabernarijs & aquarijs pugnauit: concionem etiam de aquis ſcripſit, cuius meminit Frontinus libro II. de aquæductibus.

116.

VIARIAM] Dicit nescio quid Appianus de uijs à Curione instauratis: tamen, Vinariam, magis probarem, q̃ Viariam: & post, Queis iubet Aediles metiri. ut hoc dicat, Iubet Aediles legibus, quas ipse fert, uinum, & alimenta populo metiri. Annonianam legem & P. Clodius tulerat: de qua in oratione pro Sestio, & Asc. in Pis.

Ex epistola VII. 116.

PAVLA Valeria] Alij, an hæc Bruto nupserit, dubitare uidentur, propterea quòd libro XI. Pollam Bruti uxorem fuisse perspiciant. ego nupsisse existimo, & eã ipsam esse, quæ libro XI. appellatur Polla: ut, quemadmodũ ab aula olla, sic à Paula Polla dicta sit.

116.

NONDVM retulerat] Si ita legatur, subintelligi poterit, dotem. sed mihi non displicet amicissimi mei coniectura, qui ita legendum putat, mundum retulerat. mundus autem muliebris qui sit, exponit Liuius lib. XXXIIII. munditiæ (inquit) ornatus, & cultus, fœminarum insignia sunt. hunc mundum muliebrem appellarunt maiores nostri.

Ex epistola VIII. 116:

M. TVCCIVM accusatorem suum &c.] Huius loci sensum, & si obscurissimus est, tamen declarare conabimur. Reorum causæ ordine agebantur: nam quæ tempore prior fuerat, eius prior item locus erat. excipiebantur tamen eæ causæ, quæ cum causis iam iudicatis coniunctionem aliquam habebant, ut earũ quasi appendices quædam uiderentur: eiusmodi enim causis,

etiam si post multas alias delatæ essent, tamen primus locus erat constitutus. itaq; in oratione pro Cluentio, Fabritium(inquit)reum statim fecit: utq; ei locus primus constitueretur, propter causæ coniunctionem impetrauit. propter causæ coniunctionem, inquit, quòd Fabritij causa eadem erat, quæ Scamandri, qui antea condemnatus erat. & infra in eadem oratione: apud eosdem iudices reus est factus Oppianicus, cum is duobus præiudicijs iam damnatus esset. ab ijsdem autem iudicibus locus ei primus est cōstitutus. Hoc ideo factum est, quòd Oppianici causa coniunctionem habebat cū Fabritij, & Scamandri causa, quos iudices iam damnauerant. Excipiebantur etiam causæ de ui, quæ primo loco agebantur, omissis alijs causis, quæ tempore priores fuerant. sic Milonis causa, quòd erat de ui, extra ordinem est acta. sic M. Celius, cum Atratini patrem de ambitu reum fecisset, de ui postea accusatus, causam ipse prior dicere coactus est. sic etiam C. Sempronius cum à M. Tuccio esset accusatus, & causam suam eo anno nollet agi(forte quòd ex ijs, qui tunc iudices erant, aliquos se habere inimicos intelligeret) accusauit accusatorem suum lege Plotia de ui, eo cōsilio, ut, interposita extraordinaria causa, tempus tereretur; & suæ causæ iudicium, cum eius agendæ spatium non esset, in annum sequentem necessario reijceretur. Extraordinarius autem reus is dicebatur, cuius causa nō ordine, ut aliæ causæ, sed primo loco semper ageretur: & inde extraordinaria causa, quæ statim ante omnes causas ageretur, ut cum erat de ui, uel coniunctionem habebat cum aliqua causa antea iudicata.

117.

LATERENSIS *leges ignorans, pronuntiauit quod singuli ordines iudicassent*] Cum ex tribus ordinibus, qui res iudicabant, duo Seruilium absoluissent, unus condemnasset, uniuersorum autem iudicum æquo numero sententiæ fuissent, Laterensis, qui ordines, non sententias respiceret, absolutum credidit, seq; eum in tabulas dixit absolutum relaturũ. postea cum in lege reperisset, non ex ordinum numero, sed è iudicum maiori parte uel absoluendos, uel condemnandos esse reos: nõ retulit, ut dixerat, in tabulas absolutum, ordinum iudicia perscripsit. fusius autem explicabimus, propterea quòd obscurior est sensus, ita ut eum pauci uiderint, nemo certe ostenderit: nõ enim, in quo Laterensis Prætor deceptus sit, animaduerterunt. quod nos pluribus uerbis, ut etiam tardiores intelligant, ostendemus. Iudicia penes treis ordines erant: qui quidem tres ordines ex senatoribus, equitibus, Tribunis ærarijs constabant. fieri autem poterat, ut quem duo ordines absoluissent, unus condemnasset, is tamen non absolutus, sed condemnatus iudicaretur, hoc modo. Eunt in consilium senatores XXVI. equites XXV. Tribuni ærarij XXIIII. ex senatoribus absoluunt reum XIIII. cõdemnant XII. ex equitibus absoluũt XIII. condemnant XII. ex Tribunis ærarijs absoluunt IIII. cõdemnant XX. si ex ordinum numero iudicaretur reus, absolutum appareret, quippe cum ex tribus ordinibus absoluerint duo, senatorius, & equester. cum autem lex, quod iudicum maior pars iudicarit, id ius ratum esse uelit: condemnatum reum, ne-

mo eſt, quin uideat, cum ſententias graues habuerit XLIIII. abſolutorias XXXI. Prætor autem Laterenſis cum ex more pronuntiare deberet, quod ſententijs abſolutus, quot eſſet condemnatus reus: leges ignorans, de numero iudicum nihil, de ordinibus, quid ſinguli iudicaſſent, pronuntiauit, ac ſe in tabulas abſolutum dixit relaturum. poſtea cum lege perſpecta, erratum intelligeret; dubius animi, quid ageret; quòd neq; contra legem, neq; contra id, quod pronuntiarat, uellet facere: neque abſolutũ, neq; damnatum retulit: tantum ordinum iudicia perſcripſit. ex quo paulo poſt infert Celius: ſic nunc neque abſolutus, neq; damnatus Seruilius, de repetundis ſaucius Pilio tradetur.

117.

EMISSARIO eſt factus.] In exemplari antiquo Mediceæ bibliothecæ, & in libro manuſcripto Petri Bembi Cardinalis, & Vbaldini Bandinelli legitur, emiſſa ruſtetio factus. forte corrigendum, emiſſario S. Tetio factus: ut exiſtimat amiciſſimus meus. Tetios autem & libertos, & amicos Claudiorũ fuiſſe, è qua gente erat Appius, oſtendit Aſconius, ubi in oratione pro Milone locum illum exponit: Hæc inſidiata Pompeio eſt. quanquam ibi tantum de Damione Clodij liberto loquitur. ſed Damionem Tetiæ gentis fuiſſe, oſtenditur ad Atticum 56. itaq; hic Celius de Appio loquens, accuſatus, inquit, eſt à quodã ſuorum Sexto Tetio: nam cum, Sextus, antiqui ſignificare uolebant, uel Sex. ſcribebant, uel S.

117.

L. IVLIVS L. F. POM. Annalis] Ex

XXXV. tribubus, aliquam (ut inquit Pedianus) necesse erat, cuiuscunq; esset ordinis, ciuis Romanus obtineret. is autem ostendebatur à prænomine suo, à nomine (nomine autem familia significatur) à patris prænomine, à tribu, à cognomine, ut Philippica IX. Ser. Sulpitius Q. F. Lemonia Rufus. Lemonia enim tribus est ablatiui casus, ut sit, ex Lemonia, ut inquit Asconius. in lapidibus autem antiquis ferè semper, in libris aliquando prioribus tantummodo literis significari tribus animaduertas, ut in hoc S.C. ubi enim legitur, Pom. sciẽdum est, Pontinam intelligi (nã & Pontina, & Pomptina in lapidibus antiquis, & uetustis libris scriptum est) ubi Pop. Popiliam: ubi Pup. Pupiniam: ubi An. Aniensem: quod cum antea non esset exploratum, alij pro An. Capito, duabus uocibus cõiunctis legebant Ancapito: Bernardinus autem Rutilius, qui nuper Venetijs obijt, in suis adnotationibus credidit, antiquas notas fuisse, quæ significarent, Atteij nepos. in quo quàm deceptus sit, non attinet dicere. si enim ab auo ostendendus aliquis erat, non ab eius nomine, sed à prænomine ostendebatur. Florentini autem in calce operis, ubi corrigunt impressorum errata; locum, qui rectè habebat, deprauarunt: cum enim legeretur, An. Capito; legendum potius crediderunt, A.N. Capito. quos alij postea imitati, in eundem errorem inciderunt, Aniensem tribum non agnoscentes, quæ duabus modo literis, ut iam dixi, scripta fuerat. quæ me ratio mouit, ut ubi, Puphirrus, una tantum uoce antea legebatur, duabus in nostro libro scriberem, Pup. Hirrus, idest, Pupinia Hirrus: tribus enim

ante cognomen ponebatur, ut etiam alibi licet uidere. quoniam autem hanc tribuum cognitionẽ non ita facilem esse perspicimus (nam & Volaterranus, et Alexander, qui dies Geniales scripsit, & alij, quos nõ necesse est commemorare, parum uidentur in suis libris earum numerum, & nomina tenuisse) studiosis non fore prorsus inutile, aut iniucundum arbitramur, si quæ in hanc rationem dispersa in ueterum monumentis leguntur, coacta huc afferamus. Fuerunt igitur Romanæ tribus XXXV. quarũ nomina infra scripsimus, & scriptores aliquot, qui de ijs meminerũt, apposuimus, ut inde facilior earum, ac certior unicuiq; cognitio sit.

Aemilia, de qua Cicero ad Atticum 30: Liuius lib. XXXVIII. Antiq. LXXV.

Aniensis, Cicero pro Plancio, Liuius lib. X. familiariũ epistolarum 117: Antiq. CLXXV. & CXC.

Cornelia, Liuius lib. XXXVIII. Antiq. CLI.

Claudia, Liuius lib. II. Virgilius libro VII. Dionysius Halic. V. Antiq. LXXV. & CXIIII.

Collina, Varro libro IIII. de lingua lat. Plinius lib. XVIII. cap. III. Sex. Põpeius, Antiq. XXVII.

Crustumina, siue *Clustumina*, nam in antiquis & lapidibus, & libris sæpissime per l scripta legitur. Cicero pro Plãcio, et pro Balbo, Antiq. CXXXIII.

Esquilina, Varro libro IIII. de lingua lat. Plinius lib. XVIII. Cap. III. Sex. Pompeius in litera V.

Falerina, Liuius lib. IX. Antiq. CXX.

Fabia, Horatius epistola VI. libri I. Suetonius 38

Antiq. LXI. & CCCXLIII.
Galeria, Liuius lib. XXVII. Plinius libro VII. cap. XLIX. Antiq. LXXXIX. & CXLII.
Lemonia, Cicero pro Plancio, & Philippica IX. Sex. Pompeius, Antiq. LXCI. & CLI.
Metia, Cicero ad Atticum 63. Liuius lib. XXIX. Valerius Max. 49. Sex. Pompeius.
Narniensis, Cicero in Rullum, Liuius lib. VI. ubi corrupte legitur Arniensis, & lib. XXIX.
Ocriculana, Cicero in Rullum Pli. appellat Otriculū.
Oufentina, Liuius lib. IX. Sex. Pompeius in litera V. Antiq. XXIX. bis, & LXII.
Palatina, Cicero in Verrem IIII. 124: Asconius 18: Varro lib. IIII. de lingua lat. Plinius lib. XVIII. cap. III. Liuius libro XX. Sex. Pōpeius in litera V. Antiq. XXIX. bis, & LXII.
Papiria, Sex. Pompeius, Antiq. LXII. et CXXXV.
Pollia, Liuius lib. XXIX. Valerius Max. 200. Antiq. CX. CXIII. CXLVII.
Popilia, Valerius Max. 200. familiarium epist. 117: Sex. Pompeius, Antiq. CCIIIC.
Pontina, siue Pomptina, utroque enim modo scribitur: Cicero ad Atticum 63. Liuius lib. VII. Sex. Pompeius, Antiq. CLXXVI.
Publicia, Liuius lib. VII. Antiq. LXVI. LXXXI. interdum etiam scribitur Poblicia.
Pupinia, Cic. ad Q. fratrem 308: familiariū epist. 117: Liuius dec. III. lib. VI. Sex. Pompeius.
Quirina, Asc. 62. Cicero pro Quintio, ubi antea mendose legebatur Quirinas: familiarium epist. 117:

Sex. Pompeius, Antiq. X V. XLIIII.

Romulia, Sex. Pompeius, Cicero in Verrem II. item in Rullum, Asconius 18: Varro lib. IIII. de lingua lat. Antiq. C L X V. & in lapide, quem Ferrariæ uidimus, in imis summi templi parietibus instrato.

Sergia, Asconius 62. Antiq. L X I. L X I I I.

Suburrana, Plinius lib. X V I I I. Cap. I I I. Varro lib. I I I I. de lingua latina, Sex. Pompeius in litera S, & litera V.

Scaptia, Suetonius 38: Sex. Pōpeius, Liuius lib. V I I I. Antiq. C C C C L X X V I.

Stellatina, Liuius lib. V I. Antiq. C X. C L.

Sabatina, Liuius lib. V I. Sex. Pompeius.

Terentina, Cicero pro Plancio, Liuius lib. V I. familiarium epist. 117: Antiq. C X L. C C C X X X V I.

Tromentina, Sex. Pompeius, Liuius lib. V I. ubi corrupte legitur Promentina: Antiq. C V I I. & in Lapide, qui Caietæ est, in quo ita scriptum legitur, L. ATILLIO L. F. TROMEN.

Velina, Cicero ad Atticum 63. & in Bruto 180: Horatius epistola V I. libri I. Persius, Antiq. XIX.

Volitina, Cicero pro Plancio, Antiq. L X X V. C L V. et in lapide, qui Venetijs est in turri sancti Vitalis, in quo ita scriptū est, C N. N V M E R I V S C N. F. V O L. F R O N T O.

Veientina, Cicero pro Plancio.

Veturia, cuius mentionem in auctoribus fide dignis, idest in antiquis, nondum inueni.

Hæ sūt X X X V. tribus, in quas Vrbs dispertita erat. ex hoc autem numero quatuor tantum urbanæ fue-

runt, Palatina, Esquilina, Collina, Suburrana, in quas, ut inquit Plinius, trásferri ignominiæ esset, dictæ à partibus Vrbis, in queis habitabant. reliquæ omnes rusticæ, laudatissimæ, eorum, qui rura haberent: quæ propriæ ingenuorum erát, cum urbanæ libertinorum essent, ut auctor est Asconius 92: & L. Florus in epitome libri XX. Asconium autem, ubi in III. oratione in Verrem illud exponit, V. ET XXX. TRIBVS, cur de nominibus Sabinarum plures tribus esse factas dixerit, mirari non satis possum, cum à Sabinis nõ tribus, sed curiæ nomina acceperint, ut inquit Liuius lib. I. & Sex. Pompeius de uerborum significatione libro III. tribus autem unde dictæ sunt, uel ex eodem Pompeio, uel ex alijs facile est cognoscere. Vrbem autem in XXX. curias à Romulo, à Seruio autem Tullio, qui multis annis post Romulum regnauit, in IIII. tãtum tribus diuisam esse constat, quæ XXXV. numerum expleuere. Dionysius autem Halic. lib. II. in III. partes multitudinem omnem, ac trium rursus earũ partium in denas partes unamquanq; à Romulo diuisam esse scribit: uocatas autem partes maiores, tribus; minores, curias. M. item Varro libro IIII. de lingua lat. agrum Romanum in III. partes, unde tribus appellata sit, diuisum fuisse scribit. ex quibus exemplis manifestum est, & tribus à curijs diuersas fuisse, & à Sabinis mulieribus non tribus, quæ Romuli ætate III. modo fuerunt, sed curias esse nominatas. Illud multo magis animaduertendum, diligenterq; considerandum censeo, cur L. Florus in epitome libri XIX. duas tribus multis post exactos reges annis adiectas esse di-

cat, Velinam, & Esquilinam: cum Esquilina ex IIII. tribubus una fuisset, in quas Seruius Tullius urbem diuiserat. libro etiã VI. Liuius ita scribit: Tribus IIII. ex nouis ciuibus additæ, Stellatina, Tromentina, Sabatina, Narniensis: eæq; XXXV. numerum expleuere. post autem libro VII. duas tribus ait additas esse, Pontinam, & Publiciam, & duas item libro IX. Oufentinam, & Falerinam: ut uideatur à se ipso dissentire; nisi si, additas, & adiectas, pro auctas (ut quidem ego accipio) dictum uelis. Quæ de tribubus diceremus hæc habuimus. Vbi autem scripsimus, Antiq. librum, qui Romæ olim est impressus, cui titulus est, Antiquæ Vrbis epigrammata, significauimus. chartarum autem eiusdem libri numerum subiecimus, ut facilius, quæ uolumus, reperiri possint.

117.

AD EX Cal. Mart.] Forte, ex ad Cal. Mart. idest, ex Cal. Mart. quod paulopost ostẽdit. usus est hoc loquendi modo & M. Varro libro I. de re rustica. etsi libri omnes impressi eo loco deprauati leguntur. ubi enim est, extãt ad VII. Idus Feb. extant ad VII. Idus Maij, extant ad III. Idus Sept. extant ad III. Id. Nou. manuscriptũ exemplar habet, ex ad VII. Id. Febr. ex ad VII. Id. Maij, ex ad III. Id. Sext. ex ad III. Id. Nou. itaq; legendum est. significat enim, ex eo die, qui dicitur, ad VII. Idus: & ex eo die, qui, ad III. similiq; locutione usus est ad Atticũ 47: nũtij nobis tristes nec uarij uenerant ex ante diem Non. Iun. quod idẽ est ac si dixisset, ex Nonis Iunijs, ut supra ostendimus. Illud est animaduertendũ, quod ubi in impressis libris legitur,

legitur, ad IIII. Cal. ad VI. Id. ad III. Non. & simi-lia, plerunq; in uetustioribus libris pro ad, legitur, a.d. quæ notæ significant ante diem. quod imperiti descri-ptores cum ignorarent, pro, a.d. scripserunt, ad.

Ex Epistola IX. 119.

CVRIONEM prorsus non mediocriter obiurgatus. hac repulsa se mutauit] Obiurgatus, uidetur hic esse uerbum deponens. quod alibi non memini me legisse. itaque libentius ita legerim, Curionem prorsus non mediocriter obiurgat. s. hac repulsa se mutauit. ut una litera s. scilicet significetur.

119:

SOLES libenter, ut ego, maiorem partem nihil curare] Locus ita interpungendus. & est antiqua lo-cutio, qua etiam usus est 134: epistola ad Pætum li-bri IX. decimaquinta. Intellexi tamen (inquit) idem, quod his intelligo literis, non existimasse te mihi licere, res has non omnino quidem, sed magnam partem re-linquere. & alibi sæpius. Cæsar autem initio libri IIII. de bello Gallico, Magnam partem lacte, atq; pe-core uiuunt. & Lucretius libro III. pagina 40. hæc uulnera uitæ Non minimam partem mortis formidi-ne aluntur.

119:

AGROS, quos fructuarios habent ciuitates] Ita legitur in duobus libris manuscriptis Ioannis Sca-læ, & in libro Petri Bembi. alij, uetustis in exemplari-bus non, habent, sed, habet, se legisse dixerunt.

Ex Epistola XI. 121.

NVMERARETVR] Assentior amicissimo

meo, qui legendum putat, numerʼ daretur. ſubintelligitur autem, hoſtium in prælio cæſorum. hoſtibus enim paulo ante lego ex codice Bernardini Maffei, nõ, ut quidam uolunt, hoſtijs.

121.

DECRERANT qui inique tranſigi uolebãt] Manuſcripti libri, quidam deerant; alij, deſerant; alij aliter habẽt. ex tam uaria lectione adducti ſumus, ut, decrerant, legendum crederemus. loci autem ſenſus hic eſt. Domitius, & Scipio, cum de Ciceronis ſupplicationibus tranſigi, moleſte, & inique ferrent, easq; Curionis Tribuni pl. interceſſione impediri cuperent: ſimulatione beneuolentiæ ſupplicationes Ciceroni decreuerunt, ut ea re Curionem, qui omnibus eorum actionibus acriter aduerſari ſolitus erat, ad intercedẽdum eliceremt. quibus interpellantibus uenuſtiſſime Curio reſpondit, ſe eo libentius non intercedere, quòd quoſdam, qui decernerent, (ſignificabat autem Domitium, et Scipionem) eo animo eſſe intelligeret, ut confici minime uellent. Et, DECRERANT, imminutum, dixit, ut Decreſſet, in Verrem lib. V.

Ex epiſtola XII. 122.

VIX HOC erat Pola elocutus] In uetuſto codice, qui eſt Florentiæ in Medicea bibliotheca ita legitur, ut impreſſimus. huius lectionis alij quoq; meminerũt. ſed eam minus integram exiſtimarunt, offenſi, ut opinor, in uoce, Pola, quòd eam ſe alibi uidiſſe non meminerant. eſt autem ea Seruij accuſatoris cognomen, de quo ad Q. fratrem epiſtola penultima II. libri, his uerbis: Vereor, ne homo teter, et ferus Pola Seruius ad ac=

cuſationem ueniat . uix igitur (inquit Celius) hoc elocutus erat Pola, Appium ſcilicet, et Domitium ſummis circenſibus ludis meis lege Scantinia me poſtulandum curare; cum ego eadem lege Appium Cenſorem poſtulaui . ac (ut, quod ſentio, libere dicam) ſupra quoq; ubi legitur, palàm Seruium, legendum potius, Polam Seruium, crediderim . ſed hoc eſt coniecturæ . manuſcripti enim libri, quos & Venetijs, & Romæ uidi multos, palàm, ut eſt in impreſſis, habent omnes : à quibus diſſentire non temere debemus .

122:

COEPI ſacellũ, in domo quod eſt, ab eo patere] Cenſorum erat curare, ut ſacella non in domo cuiuſquam eſſent, ſed populo paterent . itaque Liuius libro XL. ubi loquitur de Lepido & Fuluio Cenſoribus, Cõplura (inquit) ſacella, publicaq; ſacra occupata à priuatis, ut paterent, eſſentq; populo, curarunt. Celius autem, ut oſtẽderet Appium Cenſorem officio ſuo deeſſe, petere cœpit ab eo, ut ſacellum in domo priuata ne relinqueretur : cuius rei cura Appij, qui Cenſor erat, eſſe debuerat. ſed libentius intellexerim de ſacello, quod ipſe Appius occupaſſet : ex quo grauior ei concitata eſſet inuidia, occupatis rebus à Cenſore, quas Cenſor ab alijs occupatas populo reſtituere deberet .

Ex epiſtola XIII. 122:

STOMACHO eſt ſcilicet Põpeius Magnus] Libentius legerem, Stomacho eſt Magnus, ut duæ illæ dictiones, ſcilicet Pompeius, inducantur, tanquam inanes, & ſuperuacaneæ, non à Celio, ſed ab imperito ſcriptæ; qui cum inter legendum in eam uocem, Magnus,

incidisset, existimás eam obscuriorem fore, nisi alijs ipse uerbis illustrasset, supra scripsit, scilicet Pompeius. postea qui librum exscripserunt, imperiti, ut id genus hominum esse solet, neque, quod adulterinum fuit, agnoscentes, in contextum glossema receperunt.

Ex epistola XIIII. 123:

DE AGRI modo, de ære alieno] Libentius ita lego, quàm, ut alij uolunt, de agris modo. forte autem id fieri uolebat Appius, quod maiorũ memoria uoluerát C. Licinius, & L. Sestius Tribuni pl. qui leges promulgarunt, unam de ære alieno, ut deducto de capite quod usuris pernumeratũ esset, id, quod superesset, trienio æquis portionibus persolueretur: alteram de modo agrorum, nequis plus XL. iugera agri possideret.

Ex epistola XV. 124:

QVANTVM ipse catenatus] Legit amicissimus meus, quantum Psecade natus: ut significetur Bellienus uerna: Psecas enim ancilla est: uernas autem eos esse, qui ancillis nascantur, nemo nescit. itaque dixit: si Bellienus ancilla natus Domitium comprehendere, & strangulare non dubitauit: quid Cæsari, qui est Venere prognatus, in uestro Domitio faciundum fuit? Hæc amicissimi hominis lectio, non dubito, quin à doctis probetur: cum & sensum habeat optimum, & à uetusto codice parum, ac penè nihil discrepet. De Psecade meminerunt Iuuenalis satyra VI. & Ouidius metamorphoseon lib. III. cum hæc iam scripsissem, codex est allatus ad me per antiquus, in quo ita scriptum erat, quantum ipsecadenatus. posteaq; etiam in libro Petri Bembi scriptum animaduerti, ipse cadenatus.

Ex *epistola* V. *libri* IX. 128.

CONSILII *nostri, ne si eos quidem, qui id secuti non sunt, non pœniteret, nobis p. p.*] *Vetusti codices sic habent omnes : tantum in eo differunt, quòd, ubi nos, ne si, scripsimus, habent, nisi . quam uocem non temere immutauimus : qui enim aliter fuisset absurdissimus, is nunc, ut mihi quidem uidetur, aptissimus est sensus . quem pluribus uerbis ostendemus : ut siquis eum probabit, (probabit autem, nisi fallor, quicunque recte iudicat) acceptam referat huius loci emendationem diligentiæ, atque iudicio* Hieronymi Ferrarij, *præstantissimi iuuenis, qui restituendæ antiquitatis studio quodam adductus incredibili, quotidie ferè præclarum aliquid in literis à se aut animaduersum, aut excogitatum, ultro ad me defert, ut id aliquando meis typis in communem studiosorum utilitatem diuulgetur . sed ad rem.* Cõsilij *(inquit) nostri, quòd &* Pompeium *in bellum secuti simus, &, eo in* Pharsalia *superato, uictori nos crediderimus ; ne tum quidem nobis pœnitendum putarem, si eos, qui minus id secuti sunt, non pœniteret . significat enim , qui secus fecerint , eos iam pœnituisse . quos si non pœniteret, ego tamen (inquit) nobis pœninitendum non putarem.*

Ex *Epistola* XII. 132.

MVNVSCVLVM *mittere uolui*] Verbum, *uolui, uetustis in libris alij negant esse . nos inuenimus in antiquissimo codice* Vincentij Riccij, *& in eo, quem habet* Paulus Botus, *& in alijs, quos* Romæ *cũ impressis contulimus .*

Ex Epiſtola XV : 134.

INTELLEXI pergratam tibi eſſe curam meã ualetudinis tuæ] Hunc locum ex libris manuſcriptis reſtituimus.

Ex epiſtola XVI. 135 :

FACETE dictorũ offenſionem] Florentini uocem, offenſionem, in codicibus uetuſtis eſſe negãt, quam nos in ſeptem legimus. itaque nihil immutamus. illi ex ingenio repoſuerant, famam. dixit autem, effugere dictorum offenſionem, pro effugere dicta, in quæ imprudentes incurrrimus, & offendimus.

136 :

ILLOS apud me declamitare, me apud illos cœnitare] Ita legitur in antiquiſſimo codice Vincentij Riccij : ut iam exiſtimandum non ſit, locũ ex ingenio suppletum fuiſſe, ut nonnulli ſe credere dixerunt.

136 :

TV AVTEM quod mihi bonã copiam eiures, nihil eſt] Hieronymus Ferrarius, iuuenis ſubtiliſſimi iudicij, legendum arbitratur, bonam copiam iures, hoc ſenſu: non eſt, quod te mihi ſemper præſto fore, tuiq; bonam copiam facturum eſſe iures . ut reſpexerit ad id, quod M. Varro ſcribit libro VI. de lingua latina: Debitores nõnulli pro pecunia quam debebant, operas in ſeruitutem dabant, dum ſoluerent. id Sylla dictator ſuſtulit : uoluitq;, ut ij bonam copiam iurarent, ideſt, ut ſui facultatem creditoribus ſemper eſſe facturos iureiurando promitterent. Ferrarius ſic accipiebat . ego autem puto hic dictum eſſe, Quòd mihi bonam copiã eiures, pro quòd iures, mihi te non habere unde ſum=

ptum facias. tantumq; abest, ut ex Varrone Ciceronis locum emendem, ut etiam ex Cicerone Varronis locum putem esse corrigendum. ut legatur: uoluitq;, ut ij bonam copiam eiurarent: idest, ut iurarẽt se non habere unde creditoribus satisfacerent. hoc multis argumentis probare non conabor. recitabo locum sex. Pompeij, qui nostram sententiam ita confirmat, ut dubitatio prorsus nulla relinquatur. Eiuratio, inquit libro V. significat, id, quod desideretur, non posse præstari. Plautus, Eiurauit militiam.

136:

AESTIMATIONEM te aliquam putes accipere:] Allusit ad æstimationem possessionũ, quam Cæsar per arbitros debitorum causa fieri uoluerat, ut ij creditoribus facilius satisfacerent. qua de re initio libri III. de bellis ciuilibus, his uerbis. Cum fides tota Italia esset angustior, neque creditæ pecuniæ soluerentur, constituit, ut arbitri darentur; per eos fierent æstimationes possessionum, & rerum, quanti quæq; earum ante bellum fuissent, atque eæ creditoribus traderentur. hoc & ad timorem nouarum tabularum tollendum, minuendumq;, qui ferè bella, & ciuiles dissensiones sequi consueuit, & ad debitorum tuendam existimationem esse aptissimum existimauit. Suetonius etiam in Cæsare, De pecunijs (inquit) mutuis, disiecta nouarum tabularum expectatione, quæ crebro mouebatur, decreuit tandem, ut debitores creditoribus satisfacerent per æstimationem possessionum, quanti quasque ante ciuile bellum comparassent, deducta summa æris alieni, si quid usuræ

nomine numeratum, aut perſcriptum fuiſſet. qua conditione quarta pars ferè debiti deperibat. Cum igitur Papirius ex eo Cæſaris decreto magnam à debitoribus plagam accepiſſet, æſtimatis eorum poſſeſſionibus, non quanti uenire tunc poſſent, ſed quanti ante ciuile bellũ fuiſſent: iocans, ut ſolet, Cicero, Ne credas, inquit, cum me hoſpitio recipias, æſtimationem te aliquam accepturum. & dixit, æſtimationem aliquam, tanquam ſi, magnum aliquod damnum, dixiſſet. Papirius enim æſtimationes, ideſt prædia per arbitros inique æſtimata à debitoribus accipiens, crediti iacturam non minimam fecerat. deinde ſequitur, Etiam hæc leuior eſt plaga ab amico, quàm à debitore, hoc eſt, & tamen, quòd ab amico bona tua comedantur, non id tibi æque graue eſſe debet, atque illud eſt, quod debitorum cauſa deperdis: à quibus poſſeſſiones, quanti uendere nunquam poteris, accipiendæ tibi ſunt.

Ex epiſtola XVII. 137:

NON MODO me] Codices omnes uetuſti hanc lectionem habent, quam, ut incorruptam, ſecuti ſumus. qui autem ea ſunt offenſi, ex ingenio particulam, non, interiecerunt. uide quæ diximus in illum locum epiſtolæ penultimæ libri I. Non modo præmijs, ſed ne periculis quidem.

Ex epiſtola XVIII. 138.

AESTIMATIONES tuas uendere nõ potes] Hunc locum qui recte interpretaretur, neminem uideo fuiſſe. ſignificat autem poſſeſſiones per æſtimationem à debitoribus acceptas. &, quemadmodum ſupra, poſuit æſtimationes pro rebus æſtimatis.

Ex Epistola XX. 138:

NEC TAMEN *ad hanc insolentiam*] *Cur alij mendum esse in uoce, insolentiam, existimarint, non uideo : insolẽtiam enim pro nimijs sumptibus, qui s. fiebant in cœnas, accepit : à quibus se alienum esse di cit : lautitiam tãtum quærere. quod etiam supra, epistola huius libri* XVI. *his uerbis ostendit :* Nec tamen *eas cœnas quæro, ut magnæ reliquiæ fiant. quod erit, magnificum sit, & lautum. insolentiam eodem sensu posuit* Philippica IX. 223. *magnifice enim (inquit)* Ser. Sulpitius *maiorum continentiam diligebat, huius seculi insolentiam uituperabat. et in oratione pro* Sex. Roscio, 22. Qui *in sua re fuisset egentissimus, erat, ut sit, insolens in aliena.*

138:

CVM IN *sumptum habebas*] Vetustiorum *librorum hæc est lectio : quã* Florentini *etiam receperunt, licet eam (ut ipsi dixerunt) mendosam suspicati. mihi ea uel maxime probatur, ut desiderari nihil credam. dixit autem, cum in sumptum habebas, pro eo quod dicimus, cum ad sumptum copiæ suppetebant, cũ pro sumptu facultates erant, cum erat tibi quod esset in sumptum satis : sic enim hoc loco in sumptũ, idest, pro sumptu, dixit, quemadmodum etiam ad* Atticum *epistola* V. *libri* VIII. Tironem Curio *commendes, ut ei, siquid opus erit, in sumptum eroget. epistola etiam, quæ sequitur, eodem libro : sed enim (inquit) uideo in sumptum ab alijs mutuatum. & ad eũdem libro* XV. *uelim cures, ut permutetur* Athenas, *quod sit in annuũ sumptum. imitamur igitur lautitiam tuam, inquit;*

illam ueterem, cum habebas in sumptum: etsi nunc quidẽ plura prædia tibi sunt. quæ s. à debitoribus pro pecunia, quam credideras, inuitus accepisti, æstimata ex ædicto Cæsaris quanti quæq; ante ciuile bellũ fuissent. hæc enim quasi per iocũ dicta sunt, ut irrideatur Pætus, qui non habeat in sumptum, ut antea; cum ei possessiones multo, quàm antea, plures sint.

138:

EX AREIS] Sunt, qui legant, & artis. quorum sententia non admodum mihi probatur: particula enim, &, inanis, atq; otiosa uidetur esse.

Ex Epstola XXII. 140.

PER VIM uiolat] Antiqui, uiolauit uirginẽ, pro, uitiauit; & cum muliere fuit, pro, cõcubuit, modeste dicebant. auctor M. Varro lib. V. de lingua lat.

140.

PENICVLVS] In omnibus ferè manuscriptis libris ita legitur. cuncti tamen impressi, penicillus, habent: quam lectionem ab ijs repositam existimo, qui, quid peniculus significaret, non intellexerunt. quæ quidem uox à Sex. Pompeio libro XIIII. bis exponitur. Peniculi (inquit) spongiæ longæ propter similitudinem caudarum appellatæ: penes enim uocabantur caudæ. & inferius. Penem caudam uocabant. hinc peniculos dicimus, quibus calceamenta terguntur. ex quo uel maxime uetusti codicis lectio cõprobatur: eũdem. n. sensum S. Pompeius ijsdem uerbis, quibus Cicero, cõplexus est. Plautus quoq; in Menæhmis, actu I. Iuuentus (inquit sub persona parasiti) nomen fecit Peniculo mihi, ideo quia mẽsam, quando edo, detergeo. ut

eius uocis significatio obscura iam esse non possit. hunc autem locum ingeniosissimo, atque eruditissimo iuueni Hieronymo Ferrario debemus.

Ex Epistola penultima, 142.

NVNC ADES ad imperandũ, uel ad parendum potius: sic enim antiqui loquebantur.] Difficilis locus: qui me diu ualde torsit. interpretes enim omnes, alij eum, ut scopulum, euitarunt. alij, dum uideri uolunt intelligere quod minime omnium intelligunt, ineptiarum nescio quid attulerunt, quod rideri magis, q̃ refelli debeat. cõperi igitur, locutionem esse ueterẽ, & antiquis usitatam: licet eius non multa habeamus exempla: quibus enim in scriptis ueteres illi dicendi modi frequẽtius potuissent deprehendi, ea ferme omnia perierunt. itaq; ex unius Salustij uerbis locus hic ad Pætum exponitur. facile enim colligitur, antiquos, ad imperandũ, passiue dicere solitos, ut etiam Cicero ipse exponit. sed ponamus Salustij uerba, quæ sunt in Iugurthino, 52: Iugurtha (inquit) ubi armis, uirisq;, & pecunia spoliatus est: cum ipse ad imperandum Tisidrum uocaretur, rursus cœpit flectere animum suũ, & ex mala conscientia digna timere. ad imperãdum, dixit, id est ad parendum, & ad imperata facienda: quemadmodum Cicero, ades ad imperandũ, pro, ades, ut ego tibi imperem. Hunc loquendi modum & Seruius agnouit in illo bucolicorum uersu apud Virgiliũ, Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis. Cantando, inquit, dum incantatur.

Ex Epistola ultima, 143.

ET GEMITVM etiã in risus maximos trans-

fero] Hunc locum alij ita, ut nos, iam ante emendarunt. sed interpunctis aliter illi distinxerāt, ut sensum planè alium efficerent. nos Ciceronem credimus hoc dicere. in conuiuio cum patriam satis luxi, à mœstitia & gemitu uel maximam ad hilaritatē, maximosq; risus me conuerto.

143.

ILLE Baro] Baro mulier fuit philosophiæ dedita, ut scribit Suida. ex eo philosophos, qui stolidiores essent, non philosophos, quòd eo nomine uiderentur indigni, sed Barones uocabant, ut quasi mulierculæ per contemptum appellarentur.

Ex Epistola I. libri X. pag. 143:

DE MEDIO cursu] Ex ueteri codice ita emēdauimus. sic autem locutus est in fine libri III. de officijs, eadem de re loquens. si ipse (inquit) uenissem Athenas: quod quidem esset factum, nisi me de medio cursu clara uoce patria reuocasset. item ad M. Brutum epistola, cuius initium est, Messalam habes. itaq; in medio Achaico cursu, cum Etesiarum diebus auster me in Italiam retulisset.

Ex Epistola VIII. 148.

VICTORIAM pararemus] Hæc lectio cū neq; sensu careat, & in libro manuscripto Vincentij Riccij sit, itemq; in eo, quem Vbaldinus Bandinellus habet: (ut omittam alios) non uideo, cur quicquam immutetur. alij uocem, pararemus, improbant, &, partiremur, ex ingenio legunt, sed, ut quiuis intelligere potest, rationibus nituntur parum firmis. certe, partiremur, in antiquis libris ego quidem hactenus non

legi: ſed tum, pararemus, tum, pateremur, tum, patiremur.

Ex Epiſtola XII. 150:

TVA dignitas affert] Antea legebatur, afferat. nos, affert, ex uetuſto codice, quem habet amicus meus Ioannes Scala, uir & humanitatis, & eruditionis propè ſingularis. eſt autem ſenſus. ita mihi detur te uictorem complecti Rep. recuperata, ut mihi magnam lætitiæ partem tua dignitas affert. uerbũ complectar, qui crediderunt eſſe indicatiui modi; uocem, affert, ut ipſi putabant, emendarunt, ut ego exiſtimo, deprauarunt.

151:

BREVIA, fugacia, caduca exiſtima] In uoce fugacia, uetuſti codices uariant. alij, fugatia; alij, fugatocia; alij, fugato, habent. ego, etſi uulgata lectio ſenſu non caret, tamen libentius legerem, fucata: ut trallatio ſit à mulieribus, quarum ſæpe nitor non naturalis, ſed fucatus eſt, ideóq; breuis, & caducus. hæc (inquit) fucata exiſtima, quoniam uerum ſplendorem non habent, ſed collecta ſunt inaniſſimis ſplendoris inſignibus.

Ex Epiſtola XVII. 153:

OBSIDE fide] Sic in omnibus uetuſtis exemplaribus. & dixit, fide, pro fidei, generandi caſu, quemadmodum etiam Saluſtius in Iugurtha, decima parte die reliqua, pro diei. id quod Gellius adnotauit: qui etiam C. Cæſarem, huius die, & huius ſpecie, dicendum putaſſe tradit.

153:

DE tribus fratribus Segauiano probauit.] Ita legitur in omnibus libris manuſcriptis . forte melius, S. Gauiano, ut ſignificetur Sextus Atilius Gauianus, de quo in oratione pro Seſtio. ſenſus erit: In ea re (ut ſcilicet Lepidus Apellam ad me mitteret) ſtudium mihi ſuum Gellius probauit; de tribus autem fratribus, (quidpiam ſignificat nobis minus notum, cuiuſmodi in epiſtolis ad Atticum ſcriptis multa ſunt) Sexto Gauiano. Poſtea in Vbaldini libro animaduerti ſcriptum eſſe, Gauiano, pro Segauiano.

Ex Epiſtola XIX. 155.

GRAVISSIMAE, & maxime fortiſſimi animi, ſummiq; conſilij] Sic habent omnes impreſſi libri. nos in noſtro ita legi, & interpungi uoluimus: grauiſſimæ, & maximæ, fortiſſimi animi, ſummiq; cõſilij: ut animi maximæ res ſint, conſilij grauiſſimæ.

Ex Epiſtola XXIII. 157:

ELAPSVS ſum his] Dictio, his, cum oleret mendum; ſcripſi ad amiciſſimum meum, ut is mihi, de ea quid ſentiret, exponeret. reſcripſit, corruptam ſe iam pridem iudicaſſe: nuper autem rariſſimæ uirtutis, & ſummæ nobilitatis hominem, Benedictũ Accoltum, Rauennæ Cardinalem, quem ego honoris amplitudiniſq; cauſa nomino, cum has Ciceronis epiſtolas ſucciſiuis temporibus legendo percurreret, eam emendaſſe, nempe ſic, Elapſus ſum bis: ut ſe dicat Plancus periculum bis effugiſſe: ſemel, cum ad Lepidum non acceſſit, neque ſe unquam cum eo uoluit coniungere; quod ſi feciſſet, ipſe cum uniuerſo exercitu in Antonij

potestatem Lepido prodente deuenisset : iterum, cũ audito Lepidi Antoniiq; aduentu, celeriter se recepit.

Ex Epistola XXX. 162.

AMPLIVS passus quingentos] Passuum numerum, quem alij manuscriptis in libris se non uidisse dixerunt, comperimus in codice perantiquo Vincentij Riccij, iuuenis optimis & literis, & moribus ornatissimi.

Ex Epistola XXXI. 163:

QVANTAS habuerim cõtentiones.] Antea, conciones. nos, contentiones, emendauimus ex uetusto codice Pauli Boti, & ex epistola sequenti, in qua idẽ Pollio ita scribit : Nec uero minus Lepidus ursit me & suis, & Antonij literis, ut legionem trigesimam mitterem sibi.

163:

QVAE RES quanti æstimem, si unquã licuerit uiuere in otio, experieris.] Ita legunt Florentini, omnino cum uetustis codicibus : sed locutio est inconsequens, & parum latina : quam restituere non difficile est : nam si duæ illæ syllabæ, quæ res, iungantur, & locus aliter interpungatur ; nihil erit, quod reprehendas. sic igitur in nostro libro imprimi uoluimus. quæres, quanti æstimẽ. si unquam licuerit uiuere in otio, experieris.

Ex Epistola XXXII. 164.

DVXIT se à Gadibus]Locutio quibusdam uidetur durior : qua tamen & Terẽtius in Hecira usus est, Vxor (inquit) ubi me ad filiam ire sensit, se duxit foras : & Plautus in Aulularia cum dixit, Ego me

deorſum duco de arbore. & in Bacch. Duc te ab ædibus.

164.

SEX. Varro Procos] Hiſtoria mihi quidem ignota. &, ut dicam, quod ſentio, mendum ſubeſſe crediderim: nam etiam codicem habeo uetuſtiſſimum, in quo hæc uerba non leguntur.

164:

CIVIS Romanus ſum] Cum mihi Hieronymus Ferrarius Corrigienſis hunc locũ ſe habere ſuſpectum dixiſſet; &, ut ueteres codices inſpiceremus, rogaſſet; collatis cum impreſſa lectione manuſcriptis libris, dictionẽ, natus, ita ut ipſe exiſtimauerat, abundare comperimus. quo factum eſt, ut eam de noſtro expungere ne dubitarem. hanc autem coniecturam ea ratione Ferrarius faciebat, quòd Ciceronem VII. in Verrem libro ita locutum eſſe meminiſſet. Ceruices (inquit) in carcere frangebantur indigniſſime ciuium Romanorum, ut etiam illa uox, & illa imploratio, ciuis Romanus ſum, quæ ſæpe multis in ultimis terris opem inter barbaros, et ſalutem tulit, ea mortem illis acerbiorem, & ſupplicium maturius ferret. & infra eodem libro, Nulla uox audiebatur, niſi hæc, Ciuis Romanus ſum, & item paulo poſt ſæpiſſime: ut ſibi quiſque legendo facile reperiet.

Ex Epiſtola XXXIII. 165:

NON maior tamen, q̃ Planco fuit] Hoc dicit. ſanè mecum iniquiſſime agatur, ſi propter amicitiam, quæ mihi cum Antonio fuit, durius quicquam homines de me ſuſpicentur; cum eundem Antonium non

minus,

minus, quàm ego, dilexerit Plancus; cui tamen exercitum credidistis, ut cum Antonio, reliquisq; bonarum partium inimicis bellum gerat. scripsit autẽ hoc cum indignatione quadã, grauiter ferens, inimicũ suum melius erga Remp. animatũ existimari. inimicitias autem inter Asinium, et Plancũ fuisse, cum alij tum Plinius in præfatione librorũ suorum ad Vespasianum ostẽdit.

166.

HABERE equitum] Sic omnes libri manuscripti. forte legendum sit, habere equitatum, ut subaudiatur, quem antea habuerat. equitem enim in pugna nullum amiserat Antonius. nam etiam epistola huius libri ultima, Equitatum, scribit Lepidus, habet bene magnum: nam omnis ex prælio integer discessit. sæpe autem, à librarijs in scribendo syllabam fuisse omissam, animaduertimus.

166.

P. VAGIENI] Hanc lectionem in calce operis olim adnotaueram, è coniectura tantum, uetustis libris nihil adiuuantibus: postea in antiquo exemplari, quod Bernardinus Maffeus habet, eam inueni.

Ex Epistola penultima, 166:

IMPERATOR iterum,] in codice Vincentij Riccij, et in alijs legitur, Imperator ter. idest tertiũ: quomodo etiam dicebatur, Consul tertium. sed siue, iterum, siue, tertium, legas: mihi tamẽ de loci integritate certum non est. nam quod alij dicunt, in titulis, & monumentis solitos fuisse ueteres notare, quoties à militibus ob rem bene gestã imperatores essent appellati: sanè id assentior: sed factũ esse antequã Augu-

ſtus Remp. opprimeret, nõdum comperi. ego, ut dicam quod conijcio, ſine affirmatione tamen, mallem legere ſic: Imperator, Pontifex Max. ab antiquis literis non admodum diſcedens: ſiquidem in libro manuſcripto Petri Bembi legitur, Imp. & ter. Idem Vbaldino Bandinello uidebatur.

166:

IN ciuibus conſeruandis] Potius ita lego, q̃, obſeruandis. noſtram lectionem habet liber manuſcriptus Bernardini Maffei, & antiquiſſimus alter, qui eſt apud Vbaldinum Bandinellum.

166:

IIII. Cal. Iunij, à ponte Argenteo] Vitioſi ſunt hoc loco manuſcripti libri: ſed boni tamen aliquid habent ſinguli. in tribus uetuſtiſſimis legitur, IIII. Cal. à ponte Argenteo: in eo, de quo mihi Vincentius Riccius commodauit, qui & ipſe perantiquus eſt, III. Cal. Iunij. itaque in noſtro libro, IIII. Cal. Iunij, ſcribere non dubitaui: ut ſit dies, quo ſe cũ Antonio coniunxit. libro enim X. epiſtola, cuius initiũ eſt, Nunquã mehercule, ita ſcribit Plancus. Lepidus deſperato aduentu meo ſe cum Antonio coniunxit ad IIII. Cal. Iun. hanc autẽ epiſtolam, poſt eam, quæ ſequitur, ſcriptam eſſe, nemo non uidet.

Ex Epiſtola ultima, 167:

XXX.] Lineam, quam ſuper numerum duximus, olim ab aliquo fuiſſe omiſſam credimus, qui, ea quanti eſſet, ignoraret: nam in codice Vincentij Riccij ſcriptum eſt, XXX. quomodo autem nos ſcripſimus, triginta millia, ſignificatur.

167.

MEMINI *autem*] Sic, opinor, melius, q̄, ut antea, memini enim. quò enim spectabat uox illa, enim? mihi certe cum superioribus cohærere posse non uidetur. itaque ea deleta, reposui, autem, motus auctoritate uetustissimi codicis, quem habet Vincentius Riccius, in quo, autem, pro enim, scriptum est. quanquam præcedens dictio mendum habet. nō enim, memini, sed maxime, in eo libro legitur. sed nullus est tam antiquus codex, qui non multis locis corruptus tamen sit. itaque uno, aut etiam altero manuscripto libro qui se putant ueteres scriptores posse restituere, meo iudicio fallūtur. uetustis exemplaribus ad eam rem plurimis opus est. quæ licet inquinata sint: tamē ex singulis boni aliquid excerpentes, usu sæpe uenire uidemus, ut ex multis libris, qui mali sint, bonus tamen liber efficiatur unus.

Ex Epistola X libri XI. pag. 172.

MALLE *me tuū iudiciū*] Referūtur hæc ad id, quod dixit, exploratum habes. totū autē hunc locū ex codice Pauli Boti, & Vincentij Riccij emendauimus.

Ex Epistola XVII. 180.

QVID *defuit nostræ familiaritati in maximis rebus? quonā modo me gererem aduersus Cæsarem, usus tuo consilio sum*] Distinguo sic. quid defuit nostræ familiaritati? in maximis rebus quonā modo me gererem aduersus Cæsarem, usus tuo consilio sum.

Ex Epistola penultima, 181.

PATRIAM *amicitiæ præponēdā*] Nihil muto: etsi alij ex antiquis codicibus legant, patriæ amicitiam præponēdā: sunt enim aliquot manuscripti libri,

& ij peruetusti, qui cũ impressa lectione cõsentiant.

182.

DIGNISSIMO Cæsare] Ita lego ex libro Ioannis Scalæ manuscripto. sensus hic est. munus illud & eius hominis, qui mihi amicissimus fuit, memoriæ præstare debui: et ei adolescẽti, qui optimæ spei est, ac Cæsare dignissimus, negare non potui. in quibusdam antiquis exemplaribus legitur, Cæsari repetenti. quod nostram lectionem magis uidetur confirmare.

Ex Epistola I. libri XII. pag. 183.

ITA compressum est] Antea, compressa est, in libris omnibus impressis. quã lectionem alij sequi maluerunt, q̃ nostram. nos, compressum, ut est in codice Vincentij Riccij, rectius, q̃ compressa, legi putauimus: ut referatur ad uerbũ, manabat: antitheta enim sunt comprimere & manare: quibus etiam usus est libro ad Atticum II. orationem illam ita compresseram, ut nunquam emanaturam putarem.

Ex Epistola II. 184:

AD QVEM paratus] Codex antiquus Vincentij Riccij, ad quam apparatus. forte, ad quam paratus: ut subintelligatur, cædem. Alij malunt, at quã paratus: ut subaudiatur, ad dicendum.

Ex Epistola VII. 186.

TANTA contentione] Corrigo, cõcione: fidẽ habens Vol fango Vuerter docto et probo adolescenti, mihiq; familiaritate coniunctissimo, qui se in antiquo libro, concione, pro contentione, legisse affirmat.

Ex Epistola XIII. 189.

NON subita, nec inconuenientia] Ita legitur in

libro manuſcripto Bernardini Maffei, Ioannis Scalæ, Pauli Boti, Vbaldini Bandinelli, Petri Bẽbi. *quod ideo dicimus, nequis credat in omnibus uetuſtis codicibus legi, conuenientia, ut* Florentini *in libro ſuarum explicationum tradiderunt*. Vincentij Riccij *codex habet, diſconuenientia. qua uoce* Horatius *quoque uſus eſt epiſtola* I. *libri* I. *Aeſtuat, et uitæ diſconuenit ordine toto. itaque ſiquis, inconuenientia, non probat; diſconuenientia, poterit legere.*

189:

CVI *Lucius præerat*] *Appianus hunc appellat* Luciũ Figulũ. *quod cũ ita ſit, & cũ* Figulos *non è* Lucilia *gente, ſed potius è* Nigidia *fuiſſe cõpererim: libẽtius legerim*, Lucius, *q̃* Lucilius: *nã etiã in uetuſto codice* Bernardini Maffei, *nõ*, Lucilius, *ſed*, Lucius, *legitur.*

189:

CASTRA *habet poſita* Γαλτοῖ] È *ueteri libro* Pauli Boti *ſic emendauimus, figura græca in aduerbijs in loco, ut* κορύδαλλος κορυδαλλοῖ, προβάλινθος προβαλινθοῖ, φάληρον φαληροῖ, φρεάῤῥοι φρεαῤῥοῖ.

190.

ACROMANI *Iacride*] *Vetuſti codices alij aliter habent. ſunt qui legendum credant, à* Crómyu Acride. *alij*, Acamãtide, *quòd in antiquo libro ſcriptũ, dicant*, Acomantide. *utraque lectio defendi poteſt. de promontorio* Acamantide. Plinius, & Strabo.

Ex *Epiſtola* XIIII. 190:

QVÀM *re uera furere eos inueni. quòd uero aliquid de his ſcripſi,*] *Totũ hoc non erat in impreſſis, præterquã in uno, quẽ* Robertus Stephanus *typogra-*

phus Parisiensis diligentissimus ediderat. quem ego secutus, omnes illas uoces addidi septimũ abhinc annum. eas nunc in uetusto codice Vincẽtij Riccij esse uideo.

Ex Epistola XVII. 195.

IN ISTA solitudine] Solitudine potius, q̃ solicitudine, è tribus antiquis libris, et è sensu legendũ putaui. dixit enim, solitudine, pro summo otio: quod apertius sequenti epistola. Etsi (inquit) periniquo patiebar animo te à me digredi: tamen eo tempore me cõsolabar, quòd et in summum otium te ire arbitrabar, & ab impendentibus magnis negotijs discedere.

Ex Epistola XXII. 196:

COLLEGA nostro] Vetusti codices nonnulli habent, uestro: quos alij secuti sunt: qui quidẽ nõ uideo qua ratione ducti id fecerint: fecisse tamen arbitror nõ temere. sed cũ in libris item manuscriptis, collegà nostro, legatur; (habet autem unum ex antiquis exemplaribus, in quibus ita scriptum sit, Bernardinus Maffeus, habet et Petrus Bembus) Antonium autẽ Ciceronis in Auguratu collegam fuisse, notissimum sit: priorem lectionem conseruaui, quã eo minus arbitror immutandã, quòd et ad Atticũ scribens, epistola penultima libri X. collegam suũ appellat Antonium: inquit enim, Misit puerũ, se ad me uenire: hoc quidẽ melius, q̃ collega noster Antonius, cuius inter lictores lectica mima portatur. & Philippica II. 181. sume diẽ: uide, qui te inauguret: collegæ sumus.

Ex Epistola XXV. 198.

QVAM turbo deiecerat] Vide Dionem libro XXXVIII. pagina XVIII. itẽ libro XLV. pagi-

na C V I. et Iuliũ Obſequẽtem in libro de prodigijs.

198:

QVODDAM græcũ tempus ſeruitutis] Suſpicor in uoce, græcum, eſſe mendum. neque tamen excogitare quicquam ipſe potui, quod pro ea reponendũ uideretur. Vbaldini autem Bandinelli, hominis acutiſſimi, et ſcientiarũ laude præſtantiſſimi, coniecturã etiam atque etiam probo: cum enim percommodum uidetur habere ſenſum, tum à ueteri ſcriptura non admodum recedit. nam cum in libris quibuſdam antiquis, pro græcum, ſcriptũ ſit, cecum, ipſe, nihil ferè præter unã literam immutans, legendum putat, necũm, ideſt neceſſarium. cecum autem in antiquo libro Vincentij Riccij ſcriptum eſt.

Ex Epiſtola II. libri XIII. pag. 203.

SVBITVM eſt ei remigrare Cal. Quint.] Calendæ (inquit) Quintiles; quo die domo tua, in quam uenerat, exeundum eſt; nimis ſubitæ ſunt, & propius adſunt, q̃ ut ipſe poſſit operibus, quæ inſtituit, perfectis ſuo cõmodo diſcedere. ſciendum autem eſt, annuas domorum locationes Calendis Quint. apud ueteres fieri ſolitas. itaque epiſtola III. libri II. ad Q. fratrẽ, domus (inquit) tibi ad lucum Piſonis Liciniana conducta eſt: ſed, ut ſpero, paucis menſibus poſt Cal. Quint. in tuã commigrabis. poſt Cal. Quint. dixit, ideſt finito locationis tempore, demigrãtibus ijs, quibus eam locaueras. Suetonius autem in Tiberio, Senatori (inquit) latum clauum ademit, quem cognouiſſet ſub Cal. Iulij demigraſſe in hortos, quo uilius poſt diem ædes in Vrbe conduceret. quòd igitur Euandro, quem ſtatuarium

fuisse coniicimus, subitũ erat, idest propter breuitatem temporis incommodũ remigrare Cal. Quint. ad quam diem opera, quæ multa multis instituisset, absolui non posse intelligebat; quæ moueri loco, & aliò transferri, cũ perfecta non essent, commode non poterant: petit à Memmio Tullius, ut ei de habitatione accommodet, ne cogatur Cal. Quint. ut moris erat, remigrare, quod si= ne damno facere non posse uidebatur. sed, ut dicam quod sentio, legendũ uidetur, demigrare. in antiquo libro Vbaldini scriptum est, ei9 remigrare.

Ex epistola VIII. 206:

CVIVS ex filia] Antea, cuius ex familia, in o= mnibus impressis legebatur. nos septimum abhinc an= num, filia, correximus ex oratione pro P. Sestio, in qua C. Albini filiam P. Sestio nupsisse traditur. hunc autem locum, aliaq; item multa à nobis restituta, & iam im= pressa qui sibi postea uendicarint, uideo fuisse. quam ego laudem illis uel ultro concesserim, modo ne iidem nostrũ librum tertio quoque uerbo reprehenderent; & quod ex illo sumpserunt, id se uidisse dissimularent; quodq; magis doleo, Germanis acceptum referre mal= lent. sed quoniam ab hoc cõcertationis genere natura semper, nunc etiam ratione abhorreo: de Germanis ni hil dicam; qui, ut ueterum libros ediderint multos, & optime de studiosis meriti sint, certe patri meo nun= quam in hoc genere uidebuntur cõparandi: hunc au= tem, qui nos occasione undecunq; arrepta perstringere conatur; ut etiam uarias lectiones, quas olim in calcem operis reieceram, tanquam à me probatas reprehẽdat; & si de nobis male existimet, amabimus tamen ut ho=

minem

minem diligentem, & doctum; atq; etiam, siquid opis antiquorum scriptis, quae deprauata leguntur, attulerit, ex instituto nostro gratias agemus.

Ex Epistola IX. 207:

RVPILIVS P.F.Men.] Diximus supra, ciues Romanos à tribu ostẽdi solitos: quae quidẽ tribus plerunq; in antiquis & lapidibus, & libris prima tãtum syllaba scripta legitur: itaque corruptos opinor hic esse codices, & pro Men. legẽdum Met. ut intelligatur Metia tribus. sed est quod magis placeat: potius enim ita legi uellẽ, P. Rupilius P.F. An. ut Aniensis tribus significetur: nam Vincentij Riccij codex habet, P. Rupilius P. Fannius. cuius uitij fuit haec origo; quòd cum scriptum esset, P.F. An. imperiti ueteres notas non intelligentes scripserunt, P. Fannius. de tribubus autẽ multa diximus in VIII. epistolam VIII. libri.

Ex Epistola X. 207:

DEINDE ut se corroborauit] Interpretes uerbi significatum nõ intelligentes, alij aliter exposuerunt. dixit autẽ, corroborauit, pro, egressus est annos pubertatis, & uir esse coepit, quemadmodum in oratione pro M. Celio, 39: Cum is iam se corroborauisset, ac uir inter uiros esset. & in eadẽ 46. non modo haec aetas, sed etiam iam corroborata, id est, non modo adolescentes, sed etiam uiri. & supra, eiusdem orationis initio 38: eos, qui non, ut Celij accusator, adolescẽtes essent, sed uiri, robustiores appellauit. alibi etiam in hanc sententiam eodem uerbo usus est.

Ex Epistola XII. 209.

SED ut hanc addam] Alij aliter. nos sic emen-

dauimus ex uetusto codice Bernardini Maffei.

Ex Epistola X V. 210.

PERVSTVM, etiānum] Cum antea legere=tur, perustum & inanem, nos ex uetustis codicibus, & è sensu olim emendauimus, perustum etiamnum. sed quoniam Vincentij Riccij codex habet, perustū immani; alij autem, perustum inanem : non absurde etiam legi posset, perustū, inani gloria uolunt incēdere. quod autem dixit, & iam, uide num legi possit, at ij me.

Ex Epistola X V I I. 211.

QVAMmaximus postea commendatione c. a.] etsi codices omnes ita scriptum habeant; ego tamen legendum crediderim, quammaximus potest, mea commendatione c. a. uel, quammaximus post mea commendatione c. a.

Ex Epistola X X I. 212:

IN OMNI genere officij diligēdus] Quid, si legatur, in omni genere officij diligentiss. id est, diligentissimus? qua ratione etiam dixit in oratione pro M. Celio, 53. uiro omnis officij diligentissimo. & pro Cluentio, 45. in omnibus officijs retinendis diligentior esse nemo potest. sed hæc eruditorum iudicio permittimus: incerta enim in re affirmare quicquam, et immutare, tum temerarium est, tum periculosum.

Ex Epistola X X X V I I. 219:

PVBLICE possidentur] Legem apud Calatinos fuisse crediderim, quæ caueret, ne quicquam publice, nisi publico nomine, possideretur. Hippiæ autem bona alieno nomine, ut puta cuiuspiam absentis, uel pupilli, publice possidebantur.

Ex Epiſtola XLII. 220:

BYLLIONES] Impreſſi libri, Belliones, habebant; manuſcripti, Bulliones. itaque nihil dubitãdũ putauimus, quin eſſet uera lectio, Bylliones: u enim literã pro y ſcribebãt antiqui; et ita in uetuſtis codicibus perſæpe legitur; ut Sulla pro Sylla, murrha pro myrrha, & alia huiuſmodi. Bylliones populi ſunt ſupra Epidãnum, quorũ meminit Strabo lib. VII. dicti à Byllide, quæ ẽ ciuitas in Illyrico, de qua Sthephanus de urbibus.

Ex Epiſtola L. 222.

MVLTA in illum mea; quodq; maximũ eſt,] Hanc lectionem puriorem, & elegantiorem exiſtimamus, q̃ quæ antea in omnibus impreſſis habebatur. eã accepimus ex libro manuſcripto Vincentij Riccij.

Ex Epiſtola LII. 223.

CICERO REGI S.] Opinor hunc Regem aliquem fuiſſe gentis Martiæ, cuius cognomẽ fuit Rex: itaque etiam Clodij ſororis uir Q. Martius Rex appellatus eſt, auctore Plutarcho in Cæſaris uita. ad Atticum etiam, pag. 12: cum dicit, ille autem Regis hæreditatem ſpe deuorarat, eum, quem diximus, Q. Martium Regem intelligit.

Ex Epiſtola IIII. libri XIIII. pag. 135:

PRAETEREA magnopere nemo cæterorũ ſeruorum. ea cauſa eſt, &c.] Sic antea in libris impreſſis. ego diſtinctione tantum locum reſtituo, ut ita legatur. præterea magnopere nemo. cæterorum ſeruorum ea cauſa eſt, ut ſi res &c. quoniam autem non ita apertus uidetur ſenſus, pluribus uerbis exponemus. Cicero ueritus amiſſionem ſeruorum cum tota re, ma=

numisit eos hac conditione, ut, si per legem Clodiá bonis omnibus priuandus esset, ij suo beneficio liberti essent, si modo id per Clodium licuisset: sin autem lex seruos nõ adimeret, & , ut ad ueterem dominum pertinerent, concederet; seruirét, ut antea, præterquã pauci, quos benemeritos omnino liberatos uellet. dicit autem, cæterorum seruorum, intelligens suos: nam ex Terentiæ seruis neminem manumiserat: tantum ijs, eam facturam esse, ut quisque esset meritus, promiserat.

Ex Epistola VI. 136:

POLLICEM] Antea, Pollucé: nos septimũ abhinc annũ emẽdauimus, Pollicem, ex uetustis codicibus, et lib. XIII. ad Atticũ; quo in lib. circa finẽ ita scribit. Pollex quidẽ, ut dixerat, ad Idus Sext. ita mihi Lanuuij pridie Iduũ præsto fuit, sed planè pollex, nõ index.

Ex Epistola VII. 236:

ID EST Apollini, & Aesculapio] Hoc totum suspicor in margine ab aliquo fuisse scriptũ, qui uellet nomen eius Dei ponere, quem Cicero significat. deinde qui librum exscripserunt, Ciceronis uerba falsò existimantes, receperunt in contextum quod glossematis uice fuit. nihil tamen immutaui, quando manuscripti libri, ut impressum est, omnes habent.

Ex Epistola I. libri XV. pag. 240:

A` TARCONDIMOTO] Sic habẽt uetusti codices: à quibus non uideo cur hoc in loco dissentiendum sit: præsertim cum & Dion in fine lib. XLI. & L. Florus initio belli ciuilis inter Cæsarem, & Pompeium gesti, Tarcondimotum eum appellent: mendose enim in Floro, Tarcon dimotus, duabus uocibus impres

sum est,

ſum eſt, cum in libro manuſcripto una ſit.

240:

CONSVETVDINEM] Putat legendũ eſſe Hieronymus Ferrarius, manſuetudinem: quòd etiam 243: quæ copijs (dixit) & opibus tenere uix poſſumus, ea manſuetudine, & continentia teneamus: & ad Atticum 78. ſocijs incredibilis uidetur & noſtra manſuetudo, & abſtinentia.

Ex epiſtola III. 244.

PRAESENTIA, magnitudine, & animi, & conſilij] Eſt hæc, ut opinor, huius locis uera lectio: quã ex antiquis exẽplaribus accepimus: quibus in omnibus, præſentia, legitur, non, ut quidam uoluerũt, præſtanti, aut præſenti. quãobrem autem, præſtantẽ, aut præſentem magnitudinem, latine dici poſſe crediderint, nõ uideo. ſed hoc argumẽto, & ſi firmiſſimũ eſt, niti tamen nolumus. una tantũ ratione refellantur, quòd à libris manuſcriptis diſſentiunt. quorũ nos auctoritatẽ in dies magis, magisq; facimus: permulta enim, quæ in ijs primo intuitu uideãtur abſurda; poſt, ubi diligẽtius animaduerteris, cõmodiſſime dicta reperiẽtur: ut hoc in loco, qui ſtatim, uerbũ illud, præſentia, quid ſibi uellet, aut quò ſpectaret, non perceperunt, uitioſum credentes immutarunt: eſt enim ita dictũ, præſentia, magnitudine, & animi, & cõſilij, tanquã ſi dixiſſet, præſenti animo, magno conſilio; ut præſentiã animi, magnitudinem conſilij eſſe uoluerit: quemadmodũ etiam alibi, præſentem animum ſæpiſſime dixit: & ſi ubiq; ferè eandem uocem imperiti deprauarunt, præſtantem, non præſentẽ, legentes. præſentiam quoq; animi dixit in oratione pro

Milone 113. & Cæsar belli Gallici libro V. 59:

244:

SACERDOS] Quid sacerdos hic significet, Hircij uerbis ostendemus: sic enim scribit de bello Alexandrino lib. IIII. 215: Comana, uetustissimum, & sanctissimum in Cappadocia Bellonæ templum, quod tanta religione colitur, ut sacerdos eius Deæ, maiestate, imperio, & potentia secundus à Rege consensu gentis illius habeatur; id homini nobilissimo Nicomedi Bithynio adiudicauit. Appianus autem in fine Mithridatici, Commagenis (inquit) Archelaum sacerdotem præfecit, quæ dignitas habetur regia. Strabo etiam initio libri XII. idem tradit.

244:

ADOLESCENS & equitatu, & peditatu, et pecunia paratus, & toto, ijs, qui nouari aliquid uolebant] Sunt, quos offendat hæc lectio. ac fuit, cum ego quoque corruptum locum existimarem. nunc de mendo nihil suspicor: dixit enim, & toto, id est, & ea re, quæ summa est: deinde exposuit, totum illud quid sit: ijs, qui nouari aliquid uolebant: à quibus maxime timendum erat, quod adolescẽtem uel leuibus rationibus ad bellum possent impellere. adolescens (igitur dixit) & equitatu, & peditatu, & pecunia paratus, &, quod summum est, ijs, qui nouari aliquid uolebant. sic etiam ad Atticum, 80. est totum, quid Cal. Mart. futurum sit, pro, est summum, est maximum, in eo sunt omnia, quid Cal. Mart. futurum sit.

245:

TIBARANI] Forte, Tibareni, de quibus Plu-

tarchus in Lucullo, & Plinius, ubi Temiscyræ regionis gentes psequitur: nã Tibaranorũ mẽtionẽ nõdũ inueni.

246.

RES, quas Consul in urbe gessisset] In quo ita legatur, uetustũ habet codicẽ magnæ spei adolescẽs Iosephus Tramezinus. Consul autem, idest Cicero: cõmemorantur enim quæ pro Ciceronis dignitate & dixerat, & fecerat Cato. quis sit autem is, quẽ clarissimum, atq; optimũ uirũ appellat, intelligere nondũ potui. Cæsarem quidẽ, ut alij existimant, non arbitror. quẽ Cicero nunquam optimũ uirum uocasset, ad Catonem scribens Cæsaris inimicũ, præsertim cum tota ferè epistola eius beneuolentiam quasi aucupari uideatur, quo facilius supplicationem obtineret Catone comprobante.

253:

CVM hæc te tertia iam epistola ante oppressit,] Alij, ante operis sit, durius omnino, & sensu, ut ego existimo, nõ admodum probabili. quid enim? adeo longa est hæc epistola, ut opus uideri possit? nam ꝙ illas dictiones, schedam aut literam, epistolarum numero respondere negant: id ego illis concedo: sed referri dico ad illam uocem, epistola: ut quasi Cassium reprehendat, qui schedam, aut literam nõdum dederit, cum epistolas iam tres acceperit. legitur autem, ut nos impressimus, cum in alijs libris manuscriptis, tum in eo, quem habet Vincentius Riccius: qui quidem liber uetustissimus est; ut græcas dictiones, quæ sunt in uetustis codicibus perquamraro, maiusculis literis scriptas habeat.

Ex epistola XVI. 253.

QVOD uelis ipsa currunt] Corruptus locus

quem sanare nō potuimus, ueterum exemplarium ope deserti: prorsus enim omnia, quæcunq; uidi, cum uulgata lectione consentiunt. Vincentij Riccij codex hoc in loco & si deprauatus, ab alijs tamen diuersus est: habet enim, quod in his incurrat. Florentini autem in suo libro emendarunt, quod uel ijs ipsa occurrunt. quam lectionem & si laudamus ut ingeniose excogitatam, nō tamen sequimur, neque satis ei confidendum credimus, cum à uetustis codicibus, etiā quos ipsi habuerunt, discrepet. nam quod Germanos in suo pro, currunt, occurrunt, impressisse dicunt: id ego eos fecisse tantummodo coniectura ductos facile crediderim: non enim hic solum, sed in reliquis etiam Ciceronis scriptis multa eos arbitratu suo uideo mutasse.

Ex epistola XVIII. 254.

TVA quidē in culina, mea molesta est.] Notissimum est, ex Epicureorum familia Cassium fuisse. itaque per iocum Cicero dicit eius philosophiam in culina uersari. quod sequitur, mea molesta est, legit amicissimus meus, mea in palæstra est: ut sit sensus: tua tibi philosophia uoluptatem suppeditat, mea mihi curas, & labores. culina enim uoluptatis est, & otij: palæstra molestiæ, & contentionis. in codice Vincentij Riccij pro molesta est, legitur, molestia est.

Ex epistola XIX. 254:

ΗΔΟΝΗΝ uero, & ἀναλγησίαν] Robertus Stephanus Parisiensis, hanc uocem, ἀναλγησίαν; ubi legebatur, διαξίαν; in suo libro impresserat. quæ uox sensum cū haberet meliorem, quàm uulgata illa prior: ipse item in meo libro septimū abhinc annum eam im-

pressi, existimans, Robertum, siquid immutasset, id fecisse codicum antiquorum auctoritate testimonioq; adductum. alij postea non inepte emendarũt, ἀταραξίαν: & si uetusti codices repugnent. unus tamen Vincentij Riccij liber habet, ἀταξίαν.

254:

HABET dánatos, quos pro illo nobis restituat] Lege Pompeia dánatos Cæsar restituerat. eos nunc latenter significat, cum tamen de ijs loqui uideatur, qui ad sectiones faciendas Syllæ mortuo esset surrogandi.

Ex epistola penultima, 255.

AD AMOREM meũ aliquantulum discedens addidisti] Antea legebatur, aliquantũ olim. nos cum in libris manuscriptis &, aliquantulũ olim, &, aliquantum olim, legeremus: aliquantulum, emendare non dubitauimus. neq; enim, ut opinor, habere locũ hic potest uox illa, olim; cum ex ipsa epistola, Trebonium nõ multo ante Roma profectum esse, colligatur. atq; etiá sensus erit cõmodior, si, aliquantulum, quàm si, aliquantum olim, legas; ut ostendatur, Ciceronis amorem erga Trebonium summum, & maximum iam fuisse, cui quamminimum addi potuerit.

Ex epistola IX. 259:

CASSIOPEN] Antea, Cassoden. nos ex Plinio, & Strabone Cassiopen restituimus: etsi hũc quoq; locum alij sibi uendicarunt tribus annis postquàm nos impressimus.

Ex epistola X. 260.

FVERVNT omnino. & ipse] Distinctionem mutauimus, ut legatur, fuerunt. omnino & ipse.

Ex epiſtola XXIIII. 266.

ACCVRRAM. ſed s.] In uetuſtioribus libris ſcriptum eſt, ſed ſi. ego arbitror legendum, ſed ſt. quā ſilentij notam qui non agnouere, ſcripſerunt, ſi. deinde alius cum uideret, ſi, locum hic habere nō poſſe, fecit, s. ideſt ſcilicet. ſic etiā in de oratore lib. II. pro, ſt, ſcriptū erat, ſi. quod mēdum VII. abhinc annum ſuſtulimus. in Plauto etiā, ubi legēdū eſt, ſt, modo ſi, modo aſt, modo at, uulgo legitur. Terētius quoq; in Phormione hac no ta uſus eſt: quē locū citat Velius Longus grāmaticus.

266:

DOLABELLAE procuratores fac ut admoneantur.] Verbū admoneantur, ad pecuniā refertur, quā Dolabella Ciceroni debebat: itaq; intulit, appellabis etiam Papiam: quod item creditorum uerbum eſt. Pro Quintio, 7. Cū tibi quotidie poteſtas hominis fuiſſet admonendi, uerbum nullum facis: biennio iam con fecto ferè, appellas. Quod præcedit, in antiquo libro Vbaldini ſcriptum eſt, ſeu quod elegerunt. in eo, quē habet Petrus Bembus, ſeu quod elegerint.

Ex epiſtola ultima, 267.

QVIBVS alteri Ceſenam,] Locus procul dubio corruptus: neque enim adeo tum ignobilis, aut obſcura fuit Ceſena, ut tāquam abiecta res nominari debuerit. uetus codex Vincentij Riccij ſic habet, quibus geſa, uel quibus ſutian rum tabernarum fundamenta credas. deliberent eruditi, quomodo ſit legendum. Liuius quidem libro IX. de Cenſennia meminit oppido non admodum celebri: ut fortaſſe nō inepte pro, Ceſenam, Cenſenniam, hic legi poſſit.

AAA BBB CCC DDD EEE.

Omnes quaterniones, præter EEE qui est quinternio.

APVD ALDI FILIOS.

VENETIIS, M. D. XLIII.

AL DVS

25.5